

DEMO akademija

raznolik program za raznoliko društvo

istražujem...

civilno društvo

demokraciju

održivi razvoj

kulturu mira

ljudska prava

Europsku uniju

socijalnu koheziju

...stvaram
bolje društvo

Projekt financira:

Europska unija

DEMO akademija

OBRAZOVANJE
ZA DEMOKRACIJU

VOLONTERSKI centar Osijek

PRONI Centar za
socijalno podučavanje

SREDIŠNJA AGENCIJA ZA
FINANCIARANJE I UGOVARANJE

Projekt sufinancira:

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt financira:

Europska unija

Zahvaljujemo svima koji su sudjelovali u istraživanju te na taj način podržali program obrazovanja „Demo akademija“ i provedbu projekta „Novi putokazi ljudskih prava i aktivnog građanstva“.

**Volonterski centar Osijek
PRONI Centar za socijalno podučavanje**

IMPRESSUM

AUTORI:

Marko Kovačić, mr.sc. politologija
Nikoleta Poljak, mag. andragogije

UREDNIŠTVO:

Volonterski centar Osijek

LEKTURA:

Mirta Kovačević, prof. hrvatskog jezika i književnosti

DIZAJN I TISAK:

Cipmann d.o.o.

IZDAVAČ:

Volonterski centar Osijek

GODINA:

2016.

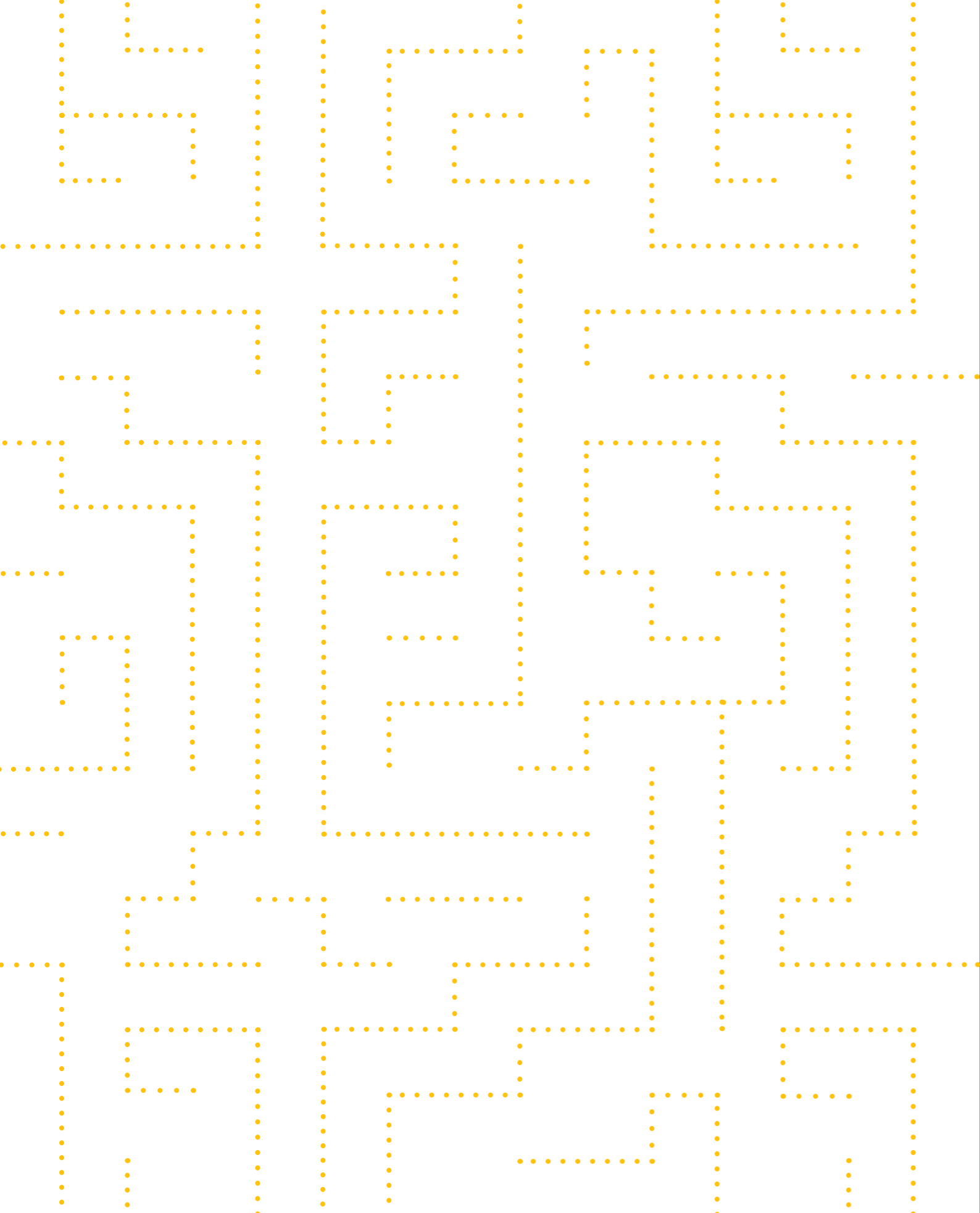
O PROJEKTU

Projekt „*Novi putokazi ljudskih prava i aktivnog građanstva*“ partnerski je projekt Volonterskog centra Osijek i PRONI Centra za socijalno podučavanje koji predstavlja naš zajednički doprinos jačanju demokratske građanske kulture, odnosno razvoju zajednice u kojoj pojedinci imaju razvijen osjećaj pripadnosti toj zajednici, u kojoj svaki član ima jednaka prava i odgovornosti, prepoznaje mogućnost utjecaja na promjenu te djeluje i provodi akcije.

Polazeći od ideje da je „znanje vrijednost“, željeli smo ponuditi kvalitetan i sveobuhvatan program obrazovanja koji će stvoriti prostor za dublje promišljanje i istraživanje tema koje su važne za društveni angažman građana kao što su demokracija i civilno društvo, ljudska prava, socijalna kohezija i socijalni kapital, solidarnost, kultura mira, održivi razvoj te koncept i vrijednosti Europske unije.

Program obrazovanja o demokraciji *Demo akademija* kao jednogodišnji multidisciplinarni obrazovni program smatrali smo važnim utemeljiti na stvarnim potrebama te je stoga projektom predviđeno istraživanje o razumijevanju demokracije i građanskih kompetencija. Nalazi i preporuke istraživanja koristit će se za razvoj i poboljšanje kurikuluma *Demo akademije*. Vjerujemo da ovaj *raznolik program za raznoliko društvo* može biti inspiracija ne samo širenju novih spoznaja, nego i pokretanju novih inicijativa i akcija u zajednici usmjerenih razvoju demokracije.

Projekt je financiran sredstvima Europske unije kroz program IPA, *Transition Assistance and Institution Building Component for 2012*. te sufinanciran od strane Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

... **KAZALO** ...

6

UVOD

...

8

TEORIJSKA POZADINA
ISTRAŽIVANJA

...

16

METODOLOGIJA
ISTRAŽIVANJA

...

19

REZULTATI I
INTERPRETACIJA

...

34

UMJESTO
ZAKLJUČKA

... 01 ...

UVOD

Ideja istraživanja bila je ponuditi utemeljene argumente i opravdanje za kreiranje i provođenje jednog ovakvog programa. Iz toga se razloga cjelokupni dizajn istraživanja može svrstati u kategoriju akcijskog istraživanja (Brydon-Miller, Greenwood i Maguire, 2003). Glavna razlika između akcijskog i klasičnog istraživanja činjenica je da istraživač nije odvojen od predmeta istraživanja, odnosno izjednačena je uloga aktivista i istraživača. Ciljevi su akcijskog istraživanja osnaživanje sudionika cjelokupnog procesa i poticanje na daljnji aktivizam. Akcijsko istraživanje ne traži teorijski model, ali je nužna utkanost u zajednicu.

Sam dizajn istraživanja rezultat je kompromisa između unaprijed zadanih smjernica definiranih projektnim prijedlogom i ideje koje je koordinator istraživanja imao. Iz toga razloga, istraživački dizajn sadrži tri etape, prvu kojom se istražuju prvenstveno razmišljanja i percepcije građana, a zatim druge dvije u kojima je u središtu civilno društvo. Sve tri etape fokusiraju se na isti fenomen – stanje i razvoj građanskih kompetencija kod građana u Slavoniji i Baranji. Ovakvim metodološkim nacrtom moguće je dobiti gusti opis percepcije različitih dionika o situaciji vezanoj uz građanske kompetencije te na temelju njega razviti adekvatne *policy*¹ preporuke nužne za kreiranje kvalitetnog kurikulumuma *Demo akademije*.

...

¹ Hrvatski prevoditelji *policy* prevode kontekstualno i uglavnom opisno. Ponekad se radi o odluci, ponekad o načinu donošenja odluka, ponekad o strategiji ili protokolu. Pojmovnik javnih politika (Petek, Petković, 2014.: 93) objašnjava *policy* kao „izraz [koji se odnosi] na onaj aspekt politike kojemu je u središtu rješavanje problema, a ne borba za moć, izbor alternativnih putova kojima se ti problemi mogu rješavati, a ne stvaranje političkog poborništa te, u konačnici, racionalan, a ne iracionalan pogled na politički život“.

Istraživački izvještaj koji je pred vama slijedi uzuse akcijskog istraživanja. Ono će ponuditi relevantne podatke, ali i interpretaciju istih u kontekstu razvoja programa *Demo akademije*. Iako će iskusniji čitatelj u nekim postojećim točkama primijetiti nedostatak koherentnog teorijskog okvira za različite segmente, teorijska podloga različitih kategorija istraživanja nije zanemarena. Svaka od kategorija referira se na relevantna istraživanja ili razmišljanja u kontekstu same teme. Sam izvještaj sastoji se od četiriju dijelova. U prvom dijelu vrlo se kratko referiramo na teorijski okvir nužan za razumijevanje materije. Slijede metodološke napomene u kojima je detaljno objašnjen odabir metodoloških tehnika i pristupa istraživanja. Treći dio izvještaja posvećen je prezentaciji rezultata i njihovoj interpretaciji u kontekstu razvoja kurikulumuma. Svaka od sedam kategorija započinje kratkom konceptualizacijom i kontekstualizacijom teme, zatim slijedi prikaz rezultata kvantitativnog dijela istraživanja koji su komplementirani uvidom aktera na temelju intervjua i fokus grupa. Istraživački izvještaj završava sa zaključcima, tj. istaknutim nalazima, kao i preporukama za razvoj kurikulumuma na temelju uvida istraživanja.

Uporaba gramatičkog roda u tekstu ne predstavlja rodnu oznaku te ne odražava preferiranje jednog spola u odnosu na drugi. Svi izrazi napisani u muškom rodu jednako se odnose i na ženski rod.

Autori

TEORIJSKA POZADINA ISTRAŽIVANJA

Pratite li suvremenu pedagošku, politološku i sociološku literaturu, zamijetit ćete proliferaciju termina koji se odnose na raznovrsne alate kojima građani u demokraciji (ne)raspoložuju, s ciljem kontekstualizacije njihove uloge u suvremenom društvenom i političkom životu. Uglavnom se govori o političkoj ili građanskoj kompetenciji, dok neki dokumenti i tekstovi spominju političku pismenost. Neki od ovih pojmova imaju različite konotacije, iako pokrivaju srodne aspekte.

KONCEPTUALIZACIJA GRAĐANSKE KOMPETENCIJE²

Građanska kompetencija uključuje tri međusobno povezane funkcionalne dimenzije: građansko znanje i razumijevanje, građanske vještine i sposobnosti te građanske vrijednosti i stavove. Navedene dimenzije izdvojene su temeljem *Preporuke Vijeća Europe o obrazovanju za*

demokratsko građanstvo iz 2002. i *Povelje Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava* iz 2010., u kojima su istaknute kao važne za osposobljavanje građana za aktivno sudjelovanje u građanskoj, političkoj, socijalnoj, gospodarskoj, pravnoj i kulturnoj sferi društva (*Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja*, 2012.). Baš su iz tog razloga Vijeće Europe i Europski parlament prepoznali građansku i društvenu kompetenciju kao jednu od osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje koju treba razvijati od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja kako bi se potaknulo “osobno ispunjenje i razvoj, aktivno građanstvo, socijalna uključenost i zapošljavanje” (Recommendation 2006/962/EC).

Politička kompetencija velikim je dijelom istoznačna pojmu građanske kompetencije, ali je terminološki naglasak na znanjima, vještinama i stavovima o političkom sustavu, dok je kod pojma **građanske kompetencije** naglašena uloga građanke ili građanina, njihovih prava i participacije. Pojam politička pismenost koristi se uglavnom u raspravama o političkoj socijalizaciji i političkom obrazovanju, dok je pojam politička kompetencija inherentniji za teoriju demokracije i strogo politološke tekste (Kovačić i Vrbat, 2014.). Iako neki smatraju da postoji

² Dio izvještaja o konceptualizaciji političke ili građanske kompetencije temelji se na tekstu autora Razvoj političkih i građanskih kompetencija – pregled uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatski obrazovni sustav napisanog u koautorstvu s Martinom Horvat.

građansko znanje
i razumijevanje

građanske vještine
i sposobnosti

građanske vrijednosti
i stavovi

.....

građanska kompetencija

Građani su temeljni
nositelji prava i odgovornosti
u suvremenom demokratskom društvu

razlikovanje između uže i šire definicije političke pismenosti, odnosno kompetencije³, u literaturi se politička kompetencija u užem smislu supstituira terminima političkog znanja ili informiranosti. Političko znanje/informiranost, u odnosu na političku kompetenciju, češće je u politološkim tekstovima i odnosi se na konkretne informacije, dok politička kompetencija uključuje i vještine i vrijednosti (Smiley, 2007.).

Šalaj (2002.) navodi da John Patrick, Lynn Davies, Francois Audigier, Hugh Starkey kao temeljne elemente političkog obrazovanja opisuju znanja, stavove te intelektualne i participacijske sposobnosti. Neslaganja među njima javljaju se oko pitanja koliko prostora treba posvetiti svakom od ovih elemenata. Drugim riječima, meritum sva tri pojma odnosi se na skup znanja, vještina i stavova koji građani trebaju imati da bi aktivno i informirano sudjelovali u demokratskim političkim procesima. Prednost pojma *građanske kompetencije* jest taj što naglašava građane kao temeljne nositelje prava i odgovornosti u suvremenom demokratskom društvu.

Rasprave o važnosti građanske i političke kompetentnosti za aktivan život u zajednici česte su u literaturi društvenih znanosti pa valja vidjeti koja je poveznica između osna-

³ Bagić i Šalaj, (2011.: 14) donose kraći pregled razumijevanja političke pismenosti u užem smislu.

živanja pojedinca kroz obrazovanje i razvoja demokratske političke kulture. Galston (2001., prema Šalaj, 2005.) sažima rezultate različitih istraživanja i pokazuje da su više razine političke pismenosti pozitivno povezane s čitavim nizom važnih dimenzija demokratske političke kulture: veća konzistentnost političkih stavova i vrijednosti s obzirom na različita politička pitanja i probleme, više razine političkog povjerenja, niže razine političke alijenacije, više razine normativne potpore demokraciji i više razine spremnosti na političko sudjelovanje. Bergan (2007.) pojašnjava da demokratska kultura ovisi o dobro razvijenim sposobnostima kao što su: sposobnost analiziranja, jasnog predstavljanja problema, prepoznavanja alternativnih mogućnosti, sagledavanja problema iz više kutova, sposobnost izlaženja iz okvira vlastitih stajališta, sposobnost rješavanja i preveniranja sukoba te donošenja zaključaka i primjenjivanja istih u praksi.

Bagić i Šalaj (2005.: 10-13) u svom tekstu ističu postojanje triju argumentacijskih linija vezanih za ulogu političke kompetencije i funkcioniranje demokracije u cjelini. Prva skupina zagovornika, koja nisku političku kompetenciju građana smatra zabrinjavajućom, uglavnom taj nalaz koristi kao argument o nužnosti ograničavanja političkog sudjelovanja građana (kao npr. Schumeter, 1981. i Sartori, 1987.). Njihovi oponenti (kao što su Lupia i McCubbins, 1998. ili Page i Shapiro, 1992.) vjeruju da usprkos niskoj razini kompetencije građani mogu donositi političke odluke. Treća, i iz perspektive ovog teksta najzanimljivija

skupina teoretičara (Jefferson, 1984.; Crick i Lister, 1987.), smatra kako je, upravo iz razloga što je razina političke kompetencije niska, potrebno raditi na političkom opismenjavanju i razvoju kompetencija građana.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo definirano je prema *Svjetskom programu za obrazovanje za ljudska prava* Ujedinjenih naroda kao "edukacije, treninzi i informacije čiji je cilj izgradnja univerzalne kulture ljudskih prava." Pritom obrazovanje za ljudska prava ne promiče samo znanje o ljudskim pravima i mehanizme njihove zaštite, već nastoji razviti i vještine koje su potrebne za promociju, primjenu i zaštitu ljudskih prava u svakodnevnim situacijama. Na taj se način utječe na razvoj stavova i vještina te doprinosi demokratizaciji društva i širenju ideje odgovornog i aktivnog demokratskog građanina (www.goo.hr).

Drugim riječima razvoj građanskih kompetencija, što je u samoj srži odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, obuhvaća područje i formalnog i neformalnog obrazovanja budući da komplementarnost ovih dvaju oblika obrazovanja djeluje benevolentno na cjelokupni razvoj osobe kao građanina.

Pojam (aktivnog) građanstva je apstraktan, nerazumljiv i beznačajan ukoliko se njegova uloga ne „vježba“

ULOGA FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA U RAZVOJU GRAĐANSKIH KOMPETENCIJA

Diskusije o ulozi obrazovanja u razvoju (aktivnih) društveno odgovornih građana jedno je od ključnih pitanja u politologiji, sociologiji i pedagogiji. Rasprave o različitim modelima građanskog odgoja i obrazovanja prisutne su ne samo u akademskoj literaturi, već se o njima debatira i u okviru civilnog društva, ali i među političkim elitama. Ideja da je obrazovanje mehanizam kojim se može postići opstojnost i razvitak demokratskih političkih institucija kroz prijenos i konstrukciju građanske kompetencije kvalificira obrazovanje kao *par excellence* političko pitanje. Baketa i Ćulum (2015.) u svom tekstu o građanskom odgoju i obrazovanju u kontekstu visokog obrazovanja tvrde da uspješno, stabilno i održivo demokratsko društvo ovisi o tome koliko je građana spremno (ozbiljno) prihvatiti ulogu aktivnog građanina u svojoj zajednici. Referirajući se na relevantne autore iz područja političkih znanosti (Ahier, Beck i Moore 2003.; Gamson 2001.; McLaughlin 1995., 2000.; Faulks 2000.; Heater 1999.; Wilkins 1999.; Griffith 1998.) autori argumentiraju da je aktivno građanstvo obrazovni ideal kojem suvremena društva trebaju težiti. Dodaju, kako unatoč razmimoilaženjima u perspektivama aktivnog građanina odnosno „najboljeg tipa“ građanina koji odgovara demokraciji te razmimoilaženjima u projekcijama ostvarenja samog građanskog odgoja i obrazovanja koje postoje među brojnim znanstvenicima, stručnjacima i kritičarima koji se bave ovim područjem, postoji jedan konsenzus – pojam (aktivnog) građanstva je apstraktan, nerazumljiv i beznačajan ukoliko se o njemu ne uči i ukoliko se uloga (aktivnog) građanina ne „vježba“.

Kada je riječ o *formalnom obrazovnom sustavu* i razvoju građanske kompetencije, načelno postoje četiri modela građanskog odgoja i obrazovanja. Šalaj (2002.) opisuje četiri modela političkog ili građanskog obrazovanja u školskim sustavima. U prvom modelu polazi se od pretpostavke da će učenici neizravno steći potrebna znanja i vještine kao posljedicu ukupnog procesa školovanja u okviru skrivenog kurikulum⁴ škole koja djeluje kao demokratska zajednica. Drugi model razlikuje se od prvog po tome što građansko obrazovanje izravno smješta unutar

⁴ Skriveni kurikulum označava vrijednosti koje učenici nauče u obrazovnom procesu zbog načina na koji se u tom procesu planira i načina na koji je obrazovni proces organiziran te kroz osigurana materijalna sredstva. (Pavičić-Vukičević, 2013.)

Neformalno obrazovanje za razvoj građanskih vještina ima četiri ključna elementa:

formalnog školskog kurikulumu, ali kao međupredmetno ili transkurikularno obrazovno načelo koje treba prožimati čitav kurikulum te se provodi u obliku međupredmetnog pristupa. U posljednjih desetak godina ova dva modela izložena su brojnim kritikama. Argument protiv prvog modela skrivenog kurikulumu najsazetije u svom radu iznosi Ravitch (1995.: 50, prema Šalaj, 2002.): "Istraživanja pokazuju da učenici uče stvari o kojima ih se poučava, a da ne mogu naučiti stvari o kojima nisu bili poučavani". Prvi i drugi model zahtijevaju od svakog učitelja i nastavnika da poznaju i u svoj predmet inkorporiraju sadržaje građanskog/političkog obrazovanja, ali to nije isključiva odgovornost niti jednog od njih zbog čega je upitna njihova provedivost i ujednačenost, nejasni su ishodi i otežano praćenje implementacije. U trećem i četvrtom modelu koje opisuju Šalaj (2002.), građansko obrazovanje sastavni je dio formalnog školskog kurikulumu. Pri tome treći model promatra građansko obrazovanje kao sastavni dio interdisciplinarnog društvenog obrazovanja. U ovom modelu ukupno društveno obrazovanje učenika odvija se kroz jedan školski predmet u koji su integrirane spoznaje iz područja sociologije, politologije, ekonomske i pravne znanosti. Građansko obrazovanje prepoznato je kao jedan od važnih segmenata te inkorporirano u ove predmete. S druge strane *neformalno obrazovanje* koje je definirano kao „bilo koja organizirana, sustavna obrazovna aktivnost koja se odvija izvan formalnog obrazovnog okvira“ (Coombs i Ahmed, 1974.) također ima veliku ulogu u razvoju građanskih kompetencija. Smatra se da neformalno obra-

zovanje u okvirima civilnog društva kojemu je cilj razviti građanske kompetencije ima četiri ključna elementa:

- Razvoj znanja o građanstvu koje je potrebno za razumijevanje principa i praksi demokracije;
- Fokus na razvoj kognitivnih građanskih vještina koje bi omogućile polaznicima mogućnost sintetiziranja informacija o političkom i društvenom životu i javnim poslovima;
- Orijentacija na participativne građanske vještine kao što su suradnja s drugima, deliberacija i donošenje političkih odluka te rješavanje sukoba na miran način;
- Usađivanje temeljnih preduvjeta demokracije kao što su ljudska prava, ravnopravnost, važnost političke participacije i promoviranje brige i upravljanja zajedničkim dobrima. (Brahm, 2006.)

Kad je riječ o Hrvatskoj, valja imati na umu kako je građanski odgoj i obrazovanje u hrvatske škole službeno uveden 1999. godine. Naime, prvi *Nacionalni program odgoja i obrazovanja o ljudskim pravima* s potprogramima za predškolsku, osnovnoškolsku i srednjoškolsku dob, odrasle te medije izrađen je 1998. godine. Međutim, 1999. godine samo je dio *Nacionalnog programa* ušao u škole. Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo postalo je sastavnim dijelom *Nastavnog plana i programa za osnovnu školu*, ali samo kao neobvezna međupredmetna tema. *Nacrt Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja za četiri odgojno-obrazovna ciklusa* (od 1. razreda osnovne škole do 2. razreda srednje škole) bio je dostavljen na mišljenje

Mladi u Hrvatskoj nemaju dostatno razvijenu građansku kompetenciju kao ni znanja iz nekih drugih područja

velikom broju dionika u formalnom i neformalnom sustavu odgoja i obrazovanja⁵ u lipnju 2011. godine. Na temelju njihovih prijedloga *Nacrta* je izmijenjen, a u kolovozu 2012. ministar znanosti, obrazovanja i sporta prihvatio je završnu verziju te, slijedom toga, donio *Odluku o eksperimentalnoj provedbi kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj*, u trajanju od dvije godine – od početka rujna 2012. do kraja kolovoza 2014., uz obvezu praćenja i vrednovanja procesa provedbe. Novi ministar obrazovanja donio je odluku o uvođenju drukčijeg – međupredmetnog modela, međutim, pokazao se teško provedivim tijekom navedene školske godine. Odluka sadrži tri članka: (I) Uvođenje Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj; (II) Stručno usavršavanje učitelja, nastavnika i stručnih suradnika vezano uz provedbu Programa provodi Agencija za odgoj i obrazovanje; (III) Priloženi Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj⁶. Ta je odluka također bila u javnoj raspravi, ali javnost nije vidjela rezultate niti ove rasprave.

Usprkos svemu navedenom, različita istraživanja⁷ pokazuju kako mladi u Hrvatskoj, ali u velikoj mjeri i odrasli, nemaju dostatno razvijenu građansku kompetenciju, a manjkava su im i znanja iz područja ljudskih prava, kulturnih različitosti, politike i političkih procesa te osnovna zna-

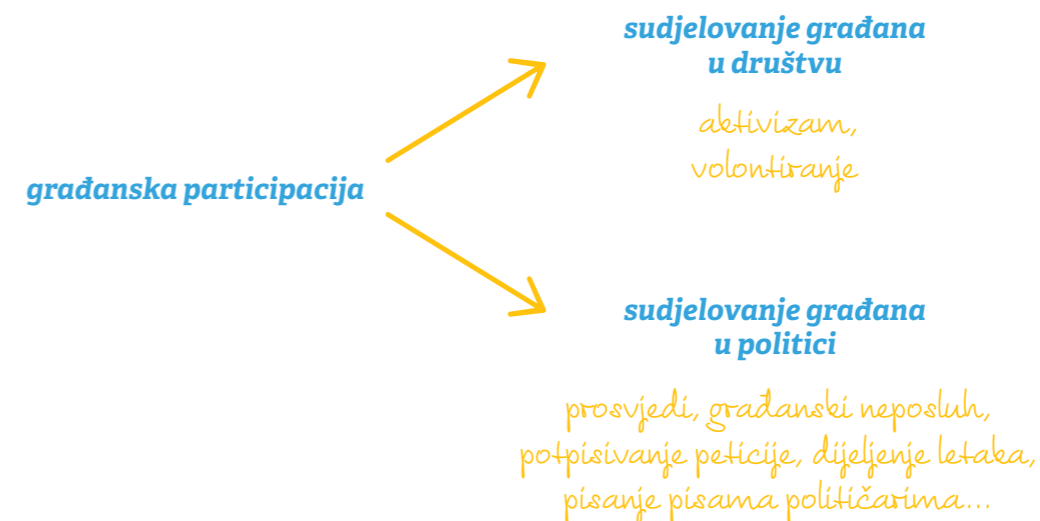
nja o demokraciji, iako ih sami smatraju važnima za život u suvremenom društvu. Dodatno, građani nemaju razvijene socijalne vještine, a uz rezultate istraživanja i svakodnevno iskustvo govori o prisutnosti nedemokratskih stavova i vrijednosti, primarno neuvažavanju različitosti, veličanju fašizma i totalitarističkih tendencija, spremnosti na diskriminaciju, isključivanje, cenzuriranje i korištenje nasilja. Ovakvi podaci pokazuju gotovo alarmantnu potrebu za sustavnim i kvalitetnim uvođenjem građanskog obrazovanja u formalni odgojno-obrazovni sustav koji do sada nije značajno koristio svoje mogućnosti za doprinos razvoju građanske kompetencije mladih, iako uključuje gotovo sve mlade određene životne dobi (Horvat, Kovačić, 2016.). Osim toga, potrebno je graditi kapacitete civilnog sektora koji mora (i može) građanima ponuditi sadržaje koji će razviti građansku kompetenciju te time povećati kvalitetu demokracije razvijajući pritom i jedan od ključnih elemenata građanstva – participaciju u procesima donošenja odluka i razvoja zajednice.

...

⁵ Riječ je o sastavnom dijelu projekta *Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama* kojeg su zajednički provodile organizacije civilnog društva: Mreža mladih Hrvatske, GONG i Centar za mirovne studije iz čega je vidljivo kako je upravo civilni sektor inzistirao (i još uvijek inzistira) na povećanju građanske kompetencije u Hrvatskoj.

⁶ Povijesni pregled uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole preuzet je sa stranice GOOD inicijative (www.goo.hr) gdje se može pronaći detaljnija kronologija ovog procesa.

⁷ Istraživanje Centra za ljudska prava *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama - teorija i praksa*, 2009.; *Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*, GONG i FPZG, 2011. te GONG, IDIZ i GOOD inicijativa 2015.; *Istraživanje Mladi u vremenu krize*, IDIZ, 2013.; *Istraživanje Mladi: problem ili resurs*, IDIZ, 2007.

GRADANSKA PARTICIPACIJA I GRADANSKA KOMPETENCIJA

Niz politoloških tekstova (Galston, 2001.; 2004.; Donovan i dr., 2009.; Popkin and Dimock, 1999.; Dahl, 1992.) bave se kauzalnošću političke kompetencije i političke participacije, kao oblika sudjelovanja u kreiranju demokratske zajednice. Iako ne postoji konsenzus da je upravo politička kompetencija preduvjet političke participacije, dosadašnja istraživanja na tu temu pokazala su pozitivnu korelaciju između tih dvaju fenomena.

Kada se govori o participaciji, misli se na kompleksan fenomen koji je i temeljno ljudsko pravo te je kao takvo proklamirano različitim normativnim aktima, počevši od *Opće deklaracije o pravima čovjeka*, preko ustava demokratskih država pa sve do nacionalnih zakona. Sudjelovanje pojedinaca i grupa u kreiranju društvenog i političkog života sama je suština demokratskog uređenja te je kao takva neupitna vrijednost suvremenih demokracija. Građanska participacija generalno se može podijeliti u dvije osnovne kategorije: sudjelovanje građana u društvu [*youth civic engagement, social involvement*] i sudjelovanje građana u politici (politička participacija). Prva kategorija odnosi se na aktivni angažman građana u svojoj zajednici, a najistaknutiji primjer je volontiranje. Neki autori (Ekman, Amna, 2012.⁸) smatraju da se i u sudjelovanju građana u društvu radi o političkom djelovanju jer nužno utječe na promjenu dinamike i strukture zajednice

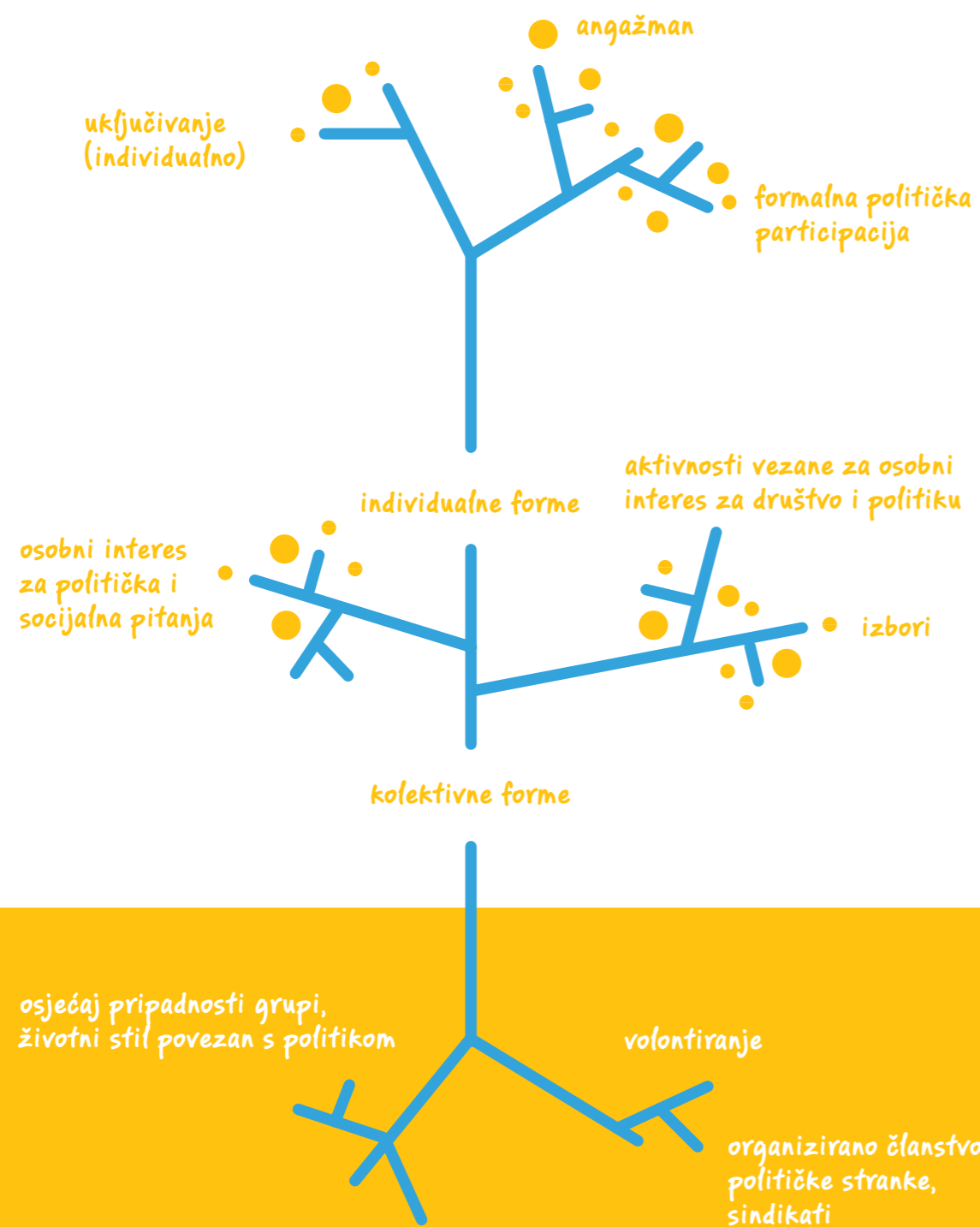
što je sam po sebi politički čin. Ovi autori u svom tekstu koriste terminologiju latentne i manifestne participacije te argumentiraju kako je manifestna participacija zapravo bihevioralna, tj. da slijedi latentnu (intencionalnu). Osim participacije, u tekstu objašnjavaju i nesudjelovanje kao legitimni modus djelovanja u društvu.

S druge strane, politička participacija često se dijeli na institucionalnu (formalnu) i izvaninstitucionalnu (neformalnu). Dok je institucionalna dimenzija koncentrirana na izbore kao ishodišnu točku demokratskog političkog sustava, izvaninstitucionalna politička participacija uključuje prosvjede, političke bojkote, potpisivanje peticija, dijeljenje letaka, pisanje pisama političarima, građanske neposluhe i korištenje nasilja u političke svrhe. Drugim riječima, sve one aktivnosti koje su usmjerene na promjenu političkih odluka shvaćaju se kao oblik političke participacije.

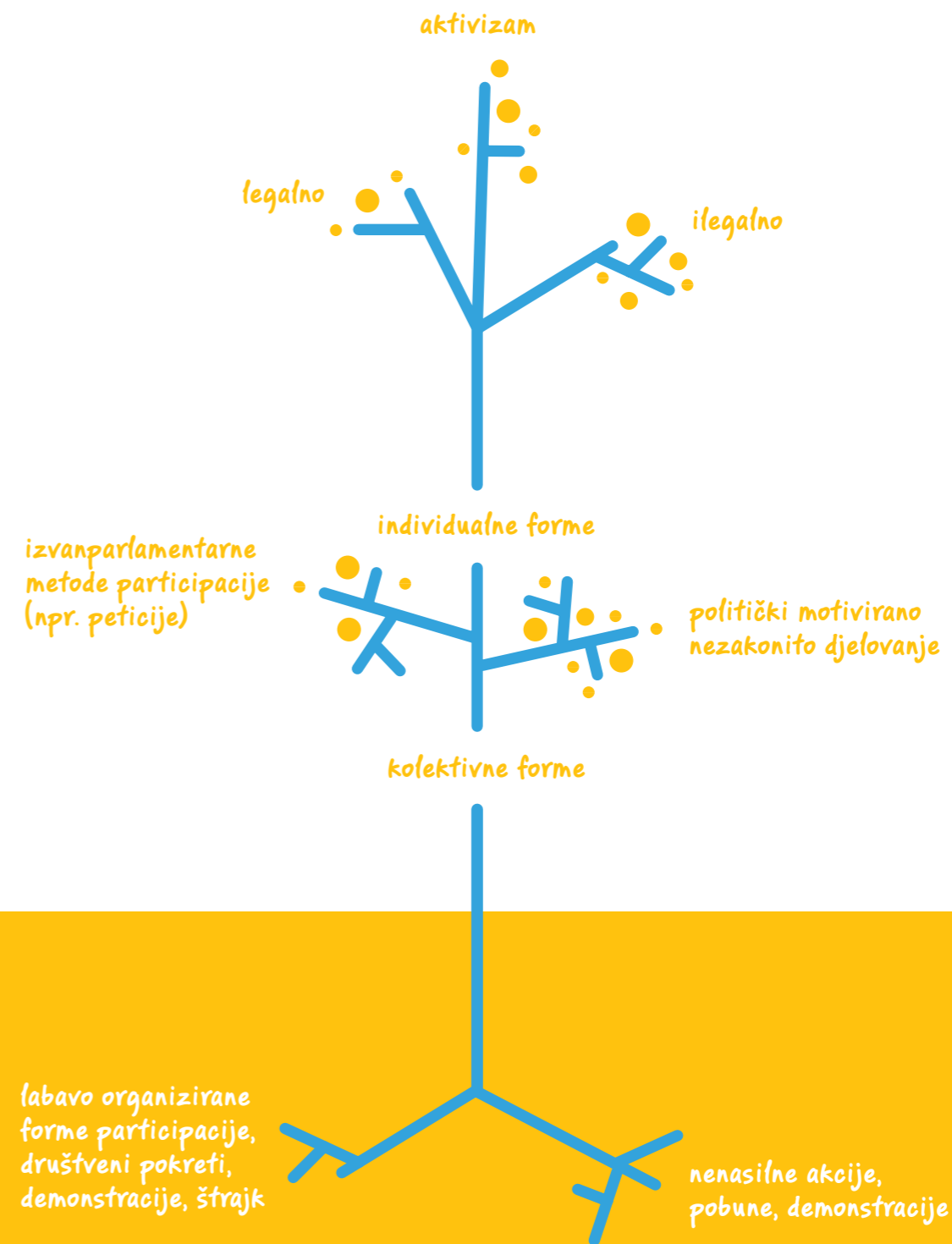
...

⁸ Premda je tekst ovih dvojice švedskih politologa fokusiran na participaciju mladih, navedena klasifikacija može se vrlo dobro primijeniti i na sve ostale građane, neovisno o njihovoj dobi.

**Sudjelovanje građana u društvu
(latentna politička participacija)**

**Politička participacija
(manifestna)**

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzimajući u vid hrvatski kontekst vezan za građanske kompetencije kojeg karakterizira niska razina političke pismenosti građana, ali i nedostaci detaljne analize političke kompetencije pojedinih regija, cilj ovog istraživanja bio je istražiti koliko su građani Slavonije i Baranje svjesni potrebe za obrazovanjem o demokraciji, ljudskim pravima, održivom razvoju, Europskoj uniji, solidarnosti i izgradnji mira. Na temelju uvida u načela i vrijednosti građana koji su relevantni za uravnotežen i kvalitetan razvoj zajednice, ideja je bila vidjeti korespondiraju li nalazi istraživanja u Slavoniji i Baranji nalazima nacionalnih istraživanja. Naime, istraživanja provedena na temu građanske kompetencije na razini Hrvatske (npr. Gvozdanović i Bagić, 2015.) pokazuju razlike u regionalnoj distribuciji političke kompetentnosti. Drukčije rečeno, vidljivo je kako pojedine regije, a posebice Istočna Hrvatska i Dalmacija, imaju nešto nižu razinu građanske kompetencije u odnosu na primjerice Središnju Hrvatsku ili Istru i Primorje. Ovi nalazi daju dodatnu argumentaciju i opravdanost provedbe istraživanja u okviru projekta *Novi putokazi ljudskih prava i aktivnog građanstva*.

S idejom mapiranja tema i razmišljanja o temama koje su sastavni dijelovi građanske kompetencije dizajnirano je

istraživanje koje je za cilj imalo stvoriti utemeljene pretpostavke za kurikulum jednogodišnjeg neformalnog programa obrazovanja za demokraciju, ljudska prava i aktivno građanstvo namijenjenog predstavnicima organizacija civilnog društva, manjinama i aktivnim pojedincima.

Dizajn istraživanja sastojao se od tri komplementarna i nadopunjujuća dijela – kvantitativnog online istraživanja, fokus grupa i intervjua koji zajedno daju kompleksnu sliku percepcija, vrijednosti, iskustva, uvjerenja, mišljenja i osjećaja vezanih za stanje i praksu kompetencija građana za aktivan život u lokalnim zajednicama. Cjelokupni istraživački poduhvat trajao je tri mjeseca, provodio se na projektno određenim geografskim lokacijama, a istraživačke tehnike proveli su zaposlenici i suradnici Volonterskog centra Osijek u suradnji s istraživačem – vanjskim stručnjakom za relevantno područje tj. predmet istraživanja. U nastavku donosimo detaljniju metodološku konceptualizaciju i argumentaciju odabira pojedinih metoda s obzirom na cilj istraživanja.

Na temelju uvida u relevantnu literaturu o građanskim kompetencijama u Hrvatskoj i metodologiji istraživanja (Bagić, Šalaj, 2011.; Gvozdanović, Bagić, 2015.; Ilišin

Dizajn istraživanja sastojao se od 3 komplementarna i nadopunjujuća dijela:

1. online upitnik

56 pitanja
7 kategorija
240 ispitanika

2. fokus grupa

6 pitanja
9 sudionika

3. intervjui

5 sudionika

i dr., 2013.) utvrđeno je kako je za dubinski uvid o temi potrebno kombinirati različite metodološke tehnike kako bi se obuhvat funkcionalnih dimenzija kompetencije što detaljnije pokrio. S obzirom na rok u kojem je istraživanje trebalo biti provedeno te kako bi isto moglo zadovoljiti uzuse za davanje *policy* preporuka, odlučeno je započeti kvantitativnom metodom čiji bi rezultati dali uvid u stanje i distribuciju znanja o društvenoj sferi te ponudili elementarni prikaz stavova i vještina. Nastavno, fokus grupa s predstavnicima organizacija civilnog društva, obrazovnih ustanova, lokalne samouprave i neprofitnih medija trebala je ponuditi odgovore na iskustva i potrebe relevantnih aktera, dok su kvalitativni intervjui s predstavnicima udruuga služili kao metoda klarifikacije, ali i detaljnijeg uvida u stavove o temama koje su se profilirale kao važne u prvim dvjema etapama istraživanja.

Online upitnik kreiran za potrebe ovog istraživanja sastojao se od 56 pitanja (od toga tri otvorena) koja su, osim demografskih pitanja, bila podijeljena u dodatnih sedam kategorija⁹ (demokracija i civilno društvo, ljudska prava, socijalna kohezija i društvena promjena, kultura mira i nenasilja, održivi razvoj i Europska unija). Svaka kategorija započinjala je samoevaluacijskim pitanjima gdje su ispitanici trebali procijeniti vlastito razumijevanje koncepta i/ili teme, a nakon toga se provjeravalo faktičko poznavanje i razumijevanje, kao i stavovi prema istima. Način kreiranja upitnika slijedio je troetapnu logiku u kojoj je prva verzija upitnika poslana na komentare stručnjacima iz civil-

nog društva kako bi se provjerila opravdanost odabranih tema, nakon implementacije njihovih sugestija provedeno je pilot istraživanje na uzorku mladih s ciljem dobivanja povratne informacije o razumljivosti i primjerenosti jezika. Treća etapa sastojala se od komentara predstavnica Volonterskog centra Osijek na verziju nakon implementiranih sugestija iz prve dvije faze. Sam upitnik kreiran je uz pomoć Google Docs aplikacije te je bio aktivan mjesec dana. Kako bi se osigurao željeni teritorijski obuhvat, diskriminacijsko pitanje bilo je o mjestu/gradu u kojem ispitanik živi; ukoliko je odgovor bio mjesto/grad izvan Slavonije i Baranje, ispitanik nije mogao pristupiti ispunjavanju upitnika. Distribucija upitnika odvijala se putem metode snježne grupe¹⁰ potpomognute društvenim mrežama, elektroničkom poštom i usmenim kontaktima. Inicijalna želja istraživača bio je uzorak od 200 ispitanika, dok je ostvareni N iznosio 240. Premda navedeni način istraživanja znanja i stavova iz domene građanskih kompetencija nije reprezentativan, budući da je uzorak prigodni¹¹, on

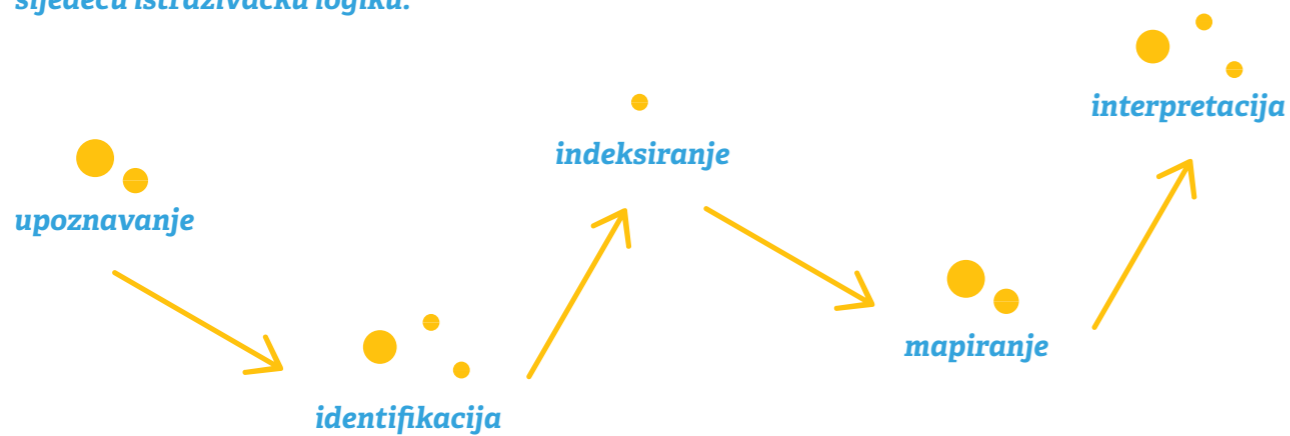
...

⁹ Sedam kategorija pitanja odabrana su u dogovoru s predstavnicima Volonterskog centra Osijek i prioriteta projekta, a kreirana na temelju uvida u recentnu referentnu literaturu u teme građanske kompetencije, političkog znanja, aktivizma i civilnog društva, kao i komplementarnih istraživanja u području.

¹⁰ Metoda uzorkovanja koja se temelji na ciljanome odabiru uskoga kruga ljudi koji zatim šire uzorak, upućujući istraživača na druge osobe koje bi mogao ispitati.

¹¹ Prigodni uzorak je onaj kod koga se jedinice u uzorak biraju isključivo na osnovu pogodnosti, dostupnosti jedinica. Istraživač se koristi onim uzorkom koji mu se sticajem okolnosti našao dostupnim u vrijeme kad on želi prikupljati podatke za rješavanje nekog problema.

Analitički proces slijedio je sljedeću istraživačku logiku:

za potrebe ovih rezultata nije niti krucijalan, budući da se kombinira s druge dvije metode čime se dobiva svojevrsna triangulacija.

Drugi korak istraživanja bila je **fokus grupa** s predstavnicima organizacija civilnog društva kojoj je glavni cilj bio dobiti sliku uloge civilnog društva u procesu kreiranja stavova, razvoja znanja i vještina građana temeljem rezultata online upitnika. Traženi su bili razlozi (ne)uspjeha organizacija civilnog društva na području Slavonije i Baranje u procesu razvoja građanskih kompetencija. Protokol se sastojao od šest polustrukturiranih pitanja o građanskom aktivizmu facilitiranom kroz djelovanje civilnog društva, potkrepljenih kontekstualiziranim podacima prve etape istraživanja.

Fokus grupa sastojala se od devet sudionika, uglavnom iz organizacija civilnog društva te manjim dijelom javnih institucija povezanih s ulogom i radom organizacija civilnog društva, a trajala je dva sata. Odabrani su na način da pokrivaju različite aspekte i područja djelovanja civilnog društva, tj. da su poznati sa specifičnostima svojih sektora. Svi sudionici prije fokus grupe upoznati su s temama koje će biti pokrivene u samoj fokus grupi te im je zagarantirana anonimnost identiteta, no istaknuto je da će organizacije ispred kojih dolaze potencijalno biti spomenute u istraživačkom izvještaju.

Posljednji dio istraživanja odnosio se na **kvalitativne strukturirane intervju**. Sukladno projektu, intervjuirano je pet predstavnika organizacija civilnog društva s ciljem razumijevanja percepcije stanja građanske kompetencije kod ciljnih skupina njihovih udruga, načina rada, tj. potreba s kojima se susreću kako bi što kvalitetnije obavljali svoj posao te provjere njihovih stavova i vještina o temama koje su se pokazale važnima kroz kvantitativni dio istraživanja. Kao i kod fokus grupe, vodilo se računa da predstavnici organizacija civilnog društva bar načelno reprezentiraju eklektičnost sektora s ciljem dobivanja što bogatijih i raznovrsnijih uvida u temu.

Analitički proces slijedio je sljedeću istraživačku logiku: upoznavanje (familiariziranje) → identifikacija tematskog okvira → indeksiranje → mapiranje → interpretacija. Premda u literaturi o kvalitativnoj metodologiji prevladava kodiranje kao modus operandi interpretacije podataka (Berg, 1995.), u ovom istraživanju ono nije poduzeto, već su podaci podvrgnuti segmentima kvalitativne analize sadržaja kojim je za cilj bio otkriti obrasce koji kontekstualiziraju ranije provedeno istraživanje (Gläser & Laudel, 2013.). Budući da je cijeli istraživački dizajn obuhvatan te zadovoljava kriterije za odluku o ne-kodiranju, fokus grupe i intervjui nisu kodirani, a u nastavku izvještaja integralno donosimo nalaze svih triju istraživačkih koraka.

... 04 ...

REZULTATI I INTERPRETACIJA

Kao što je ranije spomenuto, u kvantitativnom dijelu istraživanja sudjelovalo je 240 ispitanika od kojih je 31,7% muškaraca, a 68,3% žena (Slika 1).

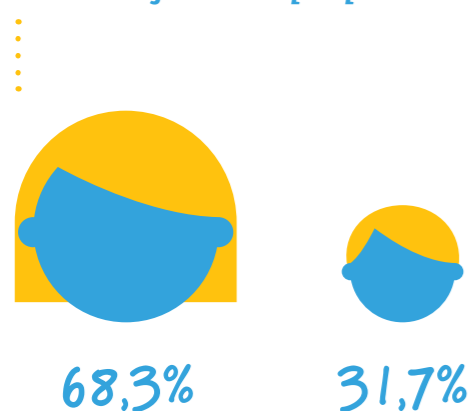
Osim toga, u uzorku prevladava populacija mladih (Slika 2). Više od trećine ispitanika zaposleno je, polovica uzorka studira, dok je jedna desetina nezaposlena.

Za samu kontekstualizaciju, zanimljivo je kako više od polovice ispitanika nije aktivna niti u jednoj udruzi, no njih čak 64% smatra se aktivnim članom društva. Od cjelokupnog uzorka kvantitativnog istraživanja, samo 6,25% ispitanika identificiralo se s tvrdnjom da su aktivni u crkvi. S druge strane, nalaz kvalitativnog dijela istraživanja s predstavnicima civilnog društva, jedinica lokalne samouprave i obrazovnih institucija u potpunoj je suprotnosti s nalazima kvantitativnog dijela. Ispitanici smatraju kako je podatak da je gotovo 65% osoba koje su ispunile online upitnik aktivno u zajednici upravo problem koji civilno društvo treba targetirati. Naime, problematizirano je pitanje razumijevanje aktivizma, tj. sudionici kvalitativnog dijela istraživanja izrazili su sumnju kako građani zapravo vrlo površno barataju razumijevanjem aktivizma te olakotno ocjenjuju svoje poznavanje istoga.

Prevladava stav da je aktivizam samo članstvo u udrugama, odnosno interes za temu javlja se kada postoji osobni problem u pozadini. Nasuprot ovom mišljenju, predstavnici civilnog društva, ali i javnog sektora smatraju da je to redukcionističko gledanje na fenomen aktivizma. Iz toga je moguće zaključiti da je **nužno ideji aktivnog građanina pristupiti iz različitih perspektiva kako bi se građanima objasnile sve prednosti dugoročnog angažmana u zajednici**. Osim toga, sudionici fokus grupe zaključili su kako je na poticanju aktivnog angažmana u zajednici potrebno raditi i u okviru formalnog obrazovanja. Primjerice, fakulteti na području Slavonije, ali i cijele Hrvatske, nemaju razvijenu ideju treće misije sveučilišta koja bi dala dodatni zamah mladima da se aktivnije uključe u procese mijenjanja i poboljšanja zajednice.

Zanimljivo je bilo vidjeti kako se ispitanici ideološki pozicioniraju. Kao što je bilo i očekivano, istraživanje je pokazalo da je uzorak ravnomjerno raspoređen na dimenziji ideološke samoidentifikacije. Naime, 36% definiralo se kao centar, 26% uzorka izjasnilo se da pripadaju desnom, tj. konzervativnom polu, a 38% za sebe kaže da su lijevo, odnosno progresivno orijentirani.

SLIKA 1
Distribucija uzorka po spolu

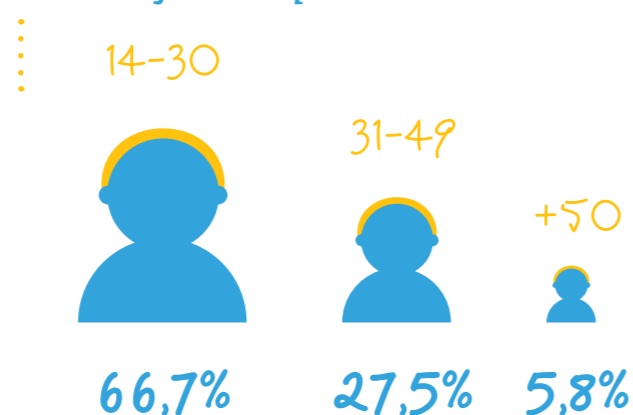

DEMOKRACIJA I CIVILNO DRUŠTVO

Demokracija kao oblik vlasti, ali i tip političkog poretka, u kojoj narod ima suverenitet te donosi odluke o svojoj sadašnjosti i budućnosti putem ustaljenih mehanizama koji jamče jednakopravnost pri donošenju odluka, zasigurno je temeljni pojam suvremene političke znanosti. Brojni su tekstovi, knjige, članci i analize napisani o segmentima i aspektima demokratske vladavine, o načinu kreiranja i donošenja odluka, o mehanizmima i institucijama inherentnima za demokraciju, te o ulozi države i društva, njihovoj sinergiji i njihovom razilaženju u shvaćanju prioriteta unutar demokracije. Ne ulazeći u teorijske rasprave o demokraciji, za potrebe ovog izvještaja potrebno je ipak istaknuti nekoliko stvari. Jedna od njih je da je demokracija podložna interpretacijama¹². Njezini oblici ovise o specifičnim povijesnim, sociološkim i političkim kontekstima te ju je, kao takvu, teško jednoznačno odrediti. Drugim riječima, valja istaknuti da se shvaćanje demokracije kroz povijest mijenjalo, no da njena srž leži u činjenici da većina unutar nekog naroda donosi odluke, uz zaštitu manjine. Nadalje, konstitutivni element demokracije su građani. Oni su aktivni pokretači svih procesa te je građanstvo s jedne strane status (na temelju kojeg posjedujemo određena prava i zahtijevamo od institucija da nam osiguraju ostvarenje tih prava), dok je s druge strane uloga (aktivno

¹² Počevši od Schumpeterove minimalističke definicije, preko ekstenzivnijeg Merkelovog ili Schmitterovog shvaćanja, Dahlove poliarhije i demokracije kao ideal-tipa, Downsovog ekonomskog determinizma pri definiranju demokracije, Hirstove asocijativne demokracije, pa sve do suvremenijih autora poput Croucha koji govore o postdemokraciji.

SLIKA 2
Distribucija uzorka po dobi

sudjelovanje u životu zajednice i u njezinom osmišljavanju i kreiranju). Udruživanjem građana s ciljem utjecanja na donošenje političkih odluka, pružanja usluga koje država ne može (ili ne želi) ponuditi, nadgledanja izvršavanja volje naroda nastaje civilno društvo.

Brojni autori koji u svojim djelima tematiziraju civilno društvo (Edwards i Foley, 2001.; Schmitter, 1993.; Arato, 1996.; Pavlović, 2009.) načelno se slažu da postoje tri osnovne funkcije civilnog društva:

1. Funkcija socijalizacije (*neotocquevillovska funkcija*) gdje civilno društvo ima osnovnu ulogu u obrazovanju građana za demokraciju, učenju demokratskih vrijednosti i motivaciju u građanskom životu.
2. Funkcija supsidijarnosti, odnosno rješavanje problema koji muče neku državu na najnižoj razini, poput pomoći marginaliziranim skupinama različitim projektima.
3. Funkcija predstavljanja koja naglašava činjenicu da bi civilno društvo trebalo osiguravati identitet i glas različitim skupinama te osiguravati prostor za javnu raspravu.

Komplementarna toj funkciji je i ideja zagovaranja javnih politika od strane organizacija civilnog društva (*advocacy*). Posljedično, civilno društvo može igrati veliku ulogu u procesu kreiranja javnih politika (Lipicer, 2007.). Postoji još jedna bitna funkcija civilnog društva tzv. *watchdog* funkcija. Ova funkcija, utemeljena na Lockeovoj političkoj filozofiji, vidi organizacije civilnog društva kao „pse čuvara“ demokracije koji štite demokraciju od samovolja elita.

Sumirano, možda analitički najkorisnija definicija civilnog društva dolazi iz pera Philippea Schmittera koji kaže da se civilno društvo može definirati kao „sustav samoorganiziranih grupa koje su relativno neovisne od državnih i privatnih interesa, sposobne su raspravom iznjedrati kolektivne akcije oko vitalnih interesa, nemaju intenciju zamjene državnih službi niti vlasti te su suglasne u ideji da djeluju na civilan način“ (1993.: 230). Ukratko, civilno se društvo može konceptualizirati kao sfera ljudskog života koja obuhvaća javni, privatni i građanski sektor u kojem dominira asocijativni karakter građana baziran na solidarnosti te je sastavni dio usidrenih demokracija.

Upravo iz želje da se dominantan, predstavnički tip demokracije demokratizira, kako odluke ne bi pogodovala isključivo eliti i „izabranima“, u posljednjih je nekoliko desetljeća zamjetna proliferacija različitih varijanti demokratskog uređenja. Brojni akteri tako zazivaju deliberativnu demokraciju, konsocijacijsku demokraciju, objašnjavaju potrebu za counter demokracijom, asocijacijskom i dr. Drugim riječima, bilo koje odstupanje od liberalne, predstavničke demokracije smatra se alternativnim oblikom iste (Gazivoda, 2013.).

Imajući ovaj konceptualni okvir na umu, u provedenom istraživanju željeli smo provjeriti koliko ispitanici poznaju temeljne koncepte demokratske političke misli s naglaskom na koncept demokracije i civilnog društva kao dva supstancijalno najvažnija segmenta aktualnog političkog poretka. Tako većina ispitanika, njih više od 97%, smatra da razumije demokraciju. Kao što je vidljivo na slici 3, ispitanici uglavnom daju ocjenu vrlo dobar svom konceptualnom razumijevanju demokracije, a optimistično je što većina ispitanika smatra da shvaća koncept civilnog društva (gotovo 90%), kao što je to vidljivo na slici 4.

Kako bismo se dodatno uvjerali o samopercepciji političke pismenosti našeg uzorka, postavljeno je pitanje da na Likertovoj ljestvici označe svoje poimanje političke pismenosti. Kao što pokazuje Slika 5, ispitanici smatraju da je njihova politička pismenost dobra, vrlo dobra ili odlična što sa sobom povlači dva potencijalna zaključka. Ili je uzorak uistinu iznadprosječno informiran i politički pismen ili se precjenjuje.

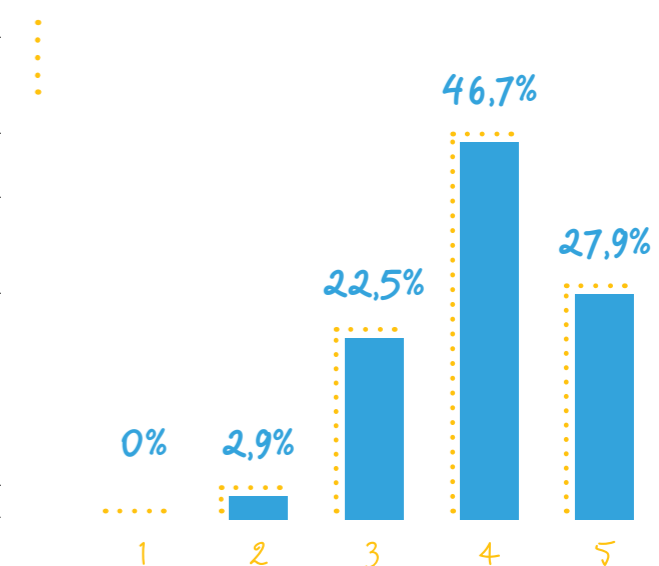
Kako bismo vidjeli koji od ovih dvaju slučajeva odgovara situaciji, u nastavku smo postavili supstancijalna pitanja iz područja demokracije i civilnog društva. Na molbu da ispitanici prepoznaju koja od navedenih organizacija ne pripada sferi civilnog društva, 50% njih prepoznalo je Centar

za socijalnu skrb kao točan odgovor. Među ispitanicama je 40% onih koji su pogrešno konstatalirali da nogometni klubovi nisu dio civilnog društva. Osim toga, 15,4% ispitanika smatra da je u Hrvatskoj na djelu izravna ili direktna demokracija (čak 75% ih je ispravno potvrdilo da je riječ o predstavničkoj). Na pitanje, koje je smatrano težim, tko sve može promijeniti Ustav u RH, manje od polovice ispitanika (45%) odgovorilo je da to mogu učiniti Sabor i građani, dok je više od 50% dalo pogrešan odgovor na ovo pitanje. Ovaj podatak može izazvati čuđenje budući da je pitanje promjene Ustava u posljednje dvije godine poprilično prisutno u javnom diskursu, a aktualizirala ga je građanska inicijativa *U ime obitelji* koja je i medijski bila dostatno popraćena. Nadalje, ispitanici su vrlo jasno demonstrirali da ne znaju što je deliberativna demokracija, budući da ih je na to pitanje točno odgovorila samo trećina. Nastavno na to, postavljeno je pitanje o prepoznavanju vidova političke participacije, na koje je samo trećina ispravno odgovorila da se plaćanje poreza ne smatra vidom političke participacije.

Ovi su rezultati komplementarni i nalazima strukturiranih intervjua gdje su predstavnici civilnog društva apostrofirali

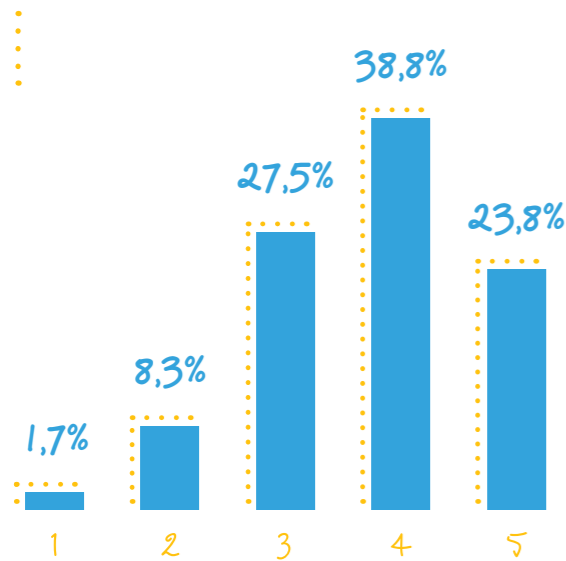
SLIKA 3
Samopercepcija razumijevanja demokracije

Na ljestvici od 1 do 5 procijenite vlastito razumijevanje demokracije.

SLIKA 4
Samopercepcija razumijevanja pojma civilnog društva

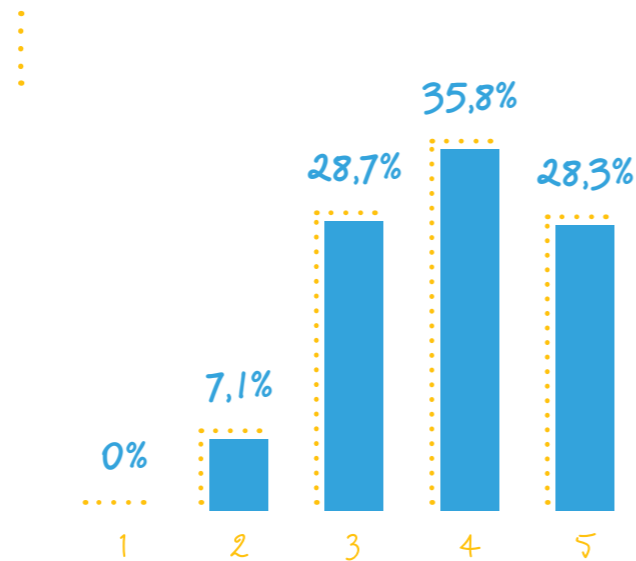
Po vašem mišljenju koliko razumijete pojam civilno društvo (njegovu ulogu, odnos prema vlasti i građanima, pojavne oblike)?

li da je dublje poznavanje demokratskih principa zapravo zabluda. Kao što je vidljivo iz nalaza online upitnika, nominalno prepoznavanje pojmova je prisutno među građanima, no počnu li se provjeravati koncepti, prakse i pojmovi koji nisu površni, pada postotak točnih odgovora. Respondenti u strukturiranim intervjuima posebno su istaknuli **fenomen površnosti** i nužnosti odmicanja od dnevno-političkih tema koje građani često pogrešno tumače. Drugim riječima, istraživanje je nedvojbeno pokazalo da je **potrebno raditi na strukturiranom pristupu proučavanja demokracije**, odnosno da je očito kako u znanju građana postoje praznine koje je potrebno popuniti s ciljem usvajanja cjelokupne i koherentne slike o demokratskom političkom sustavu i njihove uloge. Nadalje, jedan od nalaza fokus grupe je da se **civilno društvo u komparativnoj dimenziji manje posvećuje konceptu odgovornosti građana, a veće napore ulaže u promoviranje prava**. Ovim potezom ne nudi se potpuna slika građanima koji, zbog nedostatka informacija u okviru formalnog sustava, ne mogu percipirati kompleksnost u potencijal promjene političkog konteksta kojim nisu zadovoljni.

SLIKA 5
Samopercepcija vlastite političke pismenosti

Koliko se smatrate politički pismenom osobom, tj. koliko ste upoznati s procesima unutar demokracije, svojim pravima i obavezama?

LJUDSKA PRAVA

Koncept ljudskih prava jedan je od fundamenata suvremene liberalne demokracije, a odnosi se na ideju postojanja seta zagarantiranih prava, zajamčenih svakom čovjeku na temelju njegova postojanja kao čovjeka, koja su neotuđiva, odnosno ne mogu nikome biti oduzeta. Drugim riječima, ljudska prava normativno su priznanje sloboda koje pripadaju čovjeku kao čovjeku. Jezgri ljudskih, odnosno osnovnih prava, pripadaju dostojanstvo čovjeka, pravo na razvoj ličnosti, jednakost pred zakonom i ravnopravnost, sloboda religije i rasuđivanja, sloboda mišljenja, sloboda tiska i informacija, sloboda učenja, sloboda okupljanja, sloboda ujedinjavanja, sloboda kretanja, sloboda izbora zanimanja i sloboda rada, nepovredivost stana, jamstvo privatnog vlasništva, jamstvo prava na nasljedstvo, pravo na azil i peticiju, kao i zakonska prava poput zaštite od neopravdanog uhićenja.

Premda začetak ideje ljudskih prava možemo pronaći još u ideji jednakosti svih ljudi koja je bila prisutna već

kod antičkih filozofa, svoje suvremeno uprizorenje počinju dobivati s filozofijom Johna Locka u 17. stoljeću koja su se nadovezala na englesku tradiciju važnosti principa dovođenja kraljeve vlasti u okvire zakona iz 13. stoljeća, odnosno dokumenta *Magna Charta Libertatum*. Daljnjim razvojem u političkoj teoriji federalista pa zatim zamahom koji je ideja o ljudskim pravima dobila s francuskom revolucijom iz 1789. godine, stvorio se temelj da se o ljudskim pravima počne razmišljati izvan okvira nacionalnih država, tj. da se ideja zaštite ljudskih prava prebaci na zajednicu država. Tako je 1945. godine stvoren UN u čijem je temeljiteljskom dokumentu apostrofirano da se sve države članice obvezuju da će i zajedno i svaka posebno surađivati s Ujedinjenim narodima s ciljem zaštite ljudskih prava. Taj princip dodatno je pojašnjen i naglašen u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* iz 1948. gdje su ista opisana i konceptualizirana. Generalno prihvaćena podjela ljudskih prava slijedi sljedeću logiku:

- Prva generacija – PRAVA NA SLOBODU – građanska i politička prava;
- Druga generacija – PRAVA NA JEDNAKOST – gospodarska, socijalna i kulturna prava;
- Treća generacija – PRAVA NA SOLIDARNOST – pravo na razvoj, mir, zdravi okoliš, humanitarnu pomoć;
- Četvrta generacija – PRAVA NA DOBRU VLADAVINU – pravo na učinkovitu i odgovornu vladavinu.

Danas je pojam ljudskih prava prihvaćen globalno i, kao takav, predstavlja temelj međunarodne zajednice država, međunarodnih organizacija i društvenih pokreta koji se svi smatraju pripadnicima međunarodne zajednice. Ljudska prava također mogu biti sredstvo društvene transformacije na nacionalnoj ili regionalnoj razini, što se može vidjeti iz nastojanja Europske unije i Vijeća Europe, osobito prilikom primanja novih članica. Međutim, transformacijski učinak ljudskih prava ovisi o tome koliko ljudi poznaju i razumiju ljudska prava i jesu li ih spremni koristiti kao oruđe za promjene. Stoga je jedan od najvažnijih obrazovnih zadataka učenja o demokraciji i aktivnom građanstvu upoznavanje i promoviranje ljudskih prava.

Situacija vezana za poznavanje ljudskih prava na uzorku od 240 ispitanika vrlo je dobra, naime, tek manje od 5% uzorka smatra da ne poznaje navedeni koncept (Slika 6). To potvrđuje podatak da je 96% ispitanika točno odgovorilo da je *Opća deklaracija o pravima čovjeka* UN-a ishodišni međunarodni dokument za interpretaciju i zaštitu ljudskih prava, odnosno podatak da je 52% ispitanika prepoznalo socijalna, ekonomska i kulturna prava kao prava druge generacije.

Osim temeljnog poznavanja područja iz ljudskih prava, zanimali su nas stavovi vezani za ista u Hrvatskoj. Podatci pokazuju kako većina ispitanika (njih 55,4%) smatra da je Hrvatska u odnosu na druge države osrednja u poštivanju ljudskih prava, dok 18,3% smatra da je kod nas situacija lošija u odnosu na druge države. To korespondira i s činjenicom da 71,2% ispitanika smatra da mogu donekle ili vrlo slobodno u javnosti govoriti o stvarima koje ih more u Hrvatskoj.

Posljednjom grupom pitanja željeli smo targetirati razmišljanja i stavove o marginalnim skupinama. Tako smo postavili pitanje o kvotama za podzastupljeni spol (npr. žene) na stranačkim listama gdje smo dobili podatak da više od 55% smatra da kvote takve vrste trebaju postojati, a na pitanje o nužnosti zakonske regulacije manjinskih zastupnika da mogu donositi odluke u Saboru samo o problemima koji se njih tiču, čak 53,3% ispitanika smatra da je to dobra ideja. U kontekstu trenutačne izbjegličke krize, postavili smo pitanje treba li Hrvatska ponuditi azil izbjeglicama na koje je 56,7% ispitanika dalo potvrđan odgovor.

Tema ljudskih prava te, s tim u vezi, prava migranata, diskriminacija i nepoštivanje ljudskih prava spomenuta je u nekoliko navrata kao krucijalna u okviru civilnog društva. Istaknuto je kako se u posljednjih nekoliko godina civilni sektor odmaknuo od metapriče o ljudskim pravima te

LJUDSKA PRAVA:

1. generacija
PRAVA NA SLOBODU

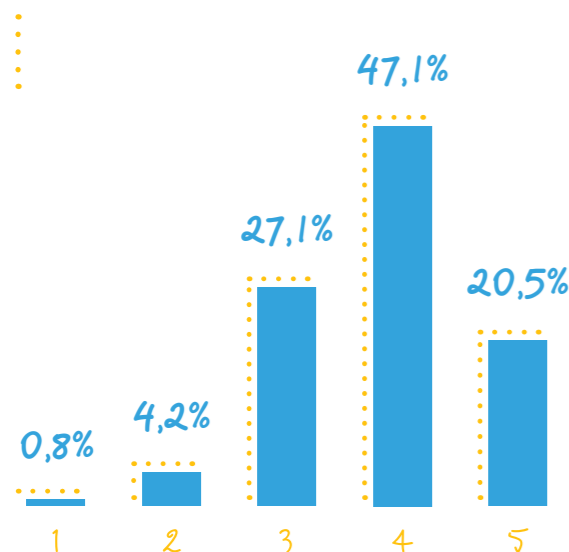
2. generacija
PRAVA NA JEDNAKOST

3. generacija
PRAVA NA SOLIDARNOST

4. generacija
PRAVA NA DOBRU VLADAVINU

SLIKA 6
Vlastito razumijevanje
ljudskih prava

Na ljestvici od 1 do 5 procijenite vlastito razumijevanje ljudskih prava.

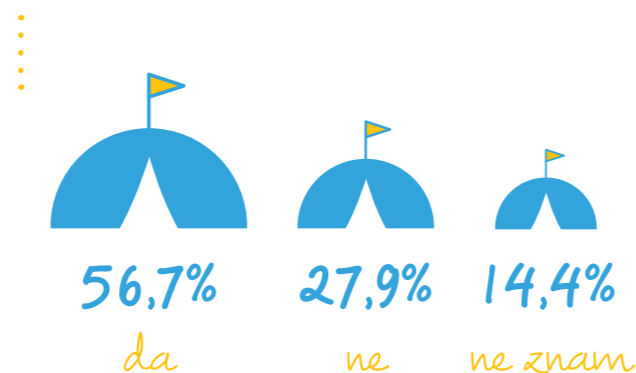

su se udruge više specijalizirale za pojedine aspekte što generalno gledano predstavlja pozitivan pomak u njihovu radu. Iako je to prednost, nedostatak je što je i **aktivistima i građanima teško povezati sve aspekte u koherentnu i integralnu cjelinu koja će omogućiti široj javnosti bolje razumijevanje djelovanja civilnog društva**. Jedan od prijedloga ispitanice u intervjuu bio je da se teme kojima se civilno društvo bavi uokvire pod širi koncept poput razvoja civilnog društva, ljudskih prava i sl. čime bi se, kako smatra, dobio zajednički nazivnik koji bi se lakše predstavio i komunicirao s građanima, ali i donositeljima odluka. Drugim riječima, potrebno je „prevesti“ često kompleksan i terminologijom obogaćen jezik organizacija civilnog društva u ideje koje su prijemčivije građanima.

Na ovaj nalaz nadovezuje se i jedan od ključnih nalaza ovog istraživanja, a to je **manjkava ili nedostatna komunikacija organizacija civilnog društva s ciljnim skupinama s kojima rade**. Gotovo svi ispitanici – predstavnici udruge koje su intervjuirane, smatraju da su načelno kapacitirani u aspektima tema s kojima se bave, no kako im je upravo zbog prirode posla koji uključuje projektni način razmišljanja, teško razviti efektivnu komunikacijsku

SLIKA 7
Hrvatska i
azil izbjeglicama

Trebamo li ponuditi azil izbjeglicama?

strategiju s građanima. Poruke koje su važne za dalji razvoj i promociju civilnog društva i vrijednosti demokracije ispitanici smatraju da ne prenose dovoljno i na adekvatan način jer su u većoj mjeri usmjerene na direktan rad s korisnicima i rad u lokalnoj zajednici te sama komunikacija s javnosti ostaje u drugom planu. Premda komunikaciju sa zainteresiranom javnošću smatraju važnom, naglašavaju nedostatak organizacijskih resursa koji bi omogućili sustavnu, djelotvornu i komunikaciju usklađenu potrebama i karakteristikama ciljnih skupina, odnosno javnosti, koju žele dosegnuti.

SOCIJALNA KOHEZIJA
I DRUŠTVENA PROMJENA

Socijalna kohezija uključuje različite dimenzije kao što su solidarnost, jednakost, socijalna integracija, pripadnost nekom mjestu ili identitet. Kada se govori o socijalnoj koheziji, nemoguće je izbjeći Durkheima koji ju je definirao kao „stanje stvari vezano uz interakcije među članovima društva koje karakterizira niz stavova i normi koje uključuje povjerenje, osjećaj pripadanja, dobrovoljno sudjelovanje, pomoć, kao i pokazivanje istog u ponašanju.“ Ovaj je autor u sociologiju uveo distinkciju između mehaničke i organske solidarnosti koja se i danas koristi u radovima koji analiziraju stupnjeve, vrstu i jačinu socijalne kohezije. Prvi se tip solidarnosti temelji na ovisnosti pojedinaca koju jedan o drugom imaju kroz zajednički rad, obrazovanje, religijsku denominaciju i životni stil, odnosno

karakterizira je nerazvijena podjela rada, a uloge i pravne norme su represivne prirode, dok moralna i pravna odgovornost ima kolektivni karakter, a društveni položaj određen je rođenjem. Organska solidarnost, s druge strane, karakteristična je za razvijenija industrijska društva koja karakterizira različitost pojedinaca i specijalizirana podjela rada. Drugim riječima, Durkheim tvrdi da je za opstojnost društva potreban doprinos većeg broja pojedinaca.

Upravo na temelju ovih ideja razvilo se suvremeno tumačenje društvene solidarnosti koje je sadržano u definiciji Vijeća Europe. Definicija socijalne kohezije Vijeća Europe kaže da je ona sposobnost društva da osigura dobrobit svim svojim članovima, svodeći razlike na najmanju moguću mjeru te izbjegavajući marginalizaciju. Iz definicije je jasno da socijalna kohezija počiva i proizlazi iz društvene sposobnosti i volje da se poveća blagostanje, a razlike i marginalizacija svedu na najmanju moguću mjeru. Cjelovito i aktivno sudjelovanje, posebice u ekonomskom životu, derivat je originalnog koncepta socijalne kohezije. Ova perspektiva naglašava ulogu tržišta i važnost ekonomske inkluzije. Jedna od funkcija politike jest svakome osigurati priliku da sudjeluje u ekonomskom životu, posebice u pogledu pristupa zapošljavanju. Svi postupci i prakse s ciljem marginalizacije osoba na tržištu rada, slijedom toga, predstavljaju prijetnju socijalnoj koheziji. Za razliku od toga, viđenja proizašla iz perspektive koja smatra da društva nastaju sukobom naglašavaju koncentraciju moći, posebice one koja prati gospodarski interes i tržišta koja će nejednako rasporediti resurse ukoliko središnja vlast ne provodi organizirano, pozitivno djelovanje. Politički projekt kao rezultat ovakvog pristupa smatra da je socijalnoj koheziji, s jedne strane, potrebno preusmjerenje na one najugroženije, a s druge, stvaranje institucija i postupaka koji će preispitati postojeće strukture sile i distribucije te posredovati među sektorima stanovništva s različitim interesima i ambicijama.

Dva su derivirana pojma iz koncepta socijalne kohezije – društveni kapital i filantropija, vrlo popularna u suvremenim društvenim znanostima.

Društveni kapital, kojeg je Putnam (2001) definirao kao konglomerat normi uzajamnosti, povjerenja i mreža povezanosti, zapravo je skup kulturnih odlika koje stvaraju i održavaju međusobno povjerenje i suradnju među članovima neke društvene zajednice (Štulhofer, 2003.). Razlikujući, premošćujući i povezujući društveni kapital¹³ brojni su sociolozi i politolozi koristili kao koncept za analizu stabilnosti društva i demokracije¹⁴.

Filantropija je drugi pojam usko vezan za solidarnost koji se pojavljuje u 18. stoljeću na temelju ideje da je čovjekova bit dobra, a generalno označava ponašanje koje potiče i širi djela pomaganja i ljubavi prema drugome s ciljem dugoročnog ulaganja u dobrobit zajednice. Suvremeno shvaćanje filantropije nadizali njeno shvaćanje kao ideje humanitarnog rada te se orijentira na djelovanje za opće dobro kojim se rješavaju uzroci društvenih problema. Razlikujemo individualnu i korporativnu filantropiju. Individualna filantropija primarno označava pojedinačne akcije ili izdvajanja građana za opće dobro, dok korporativna filantropija predstavlja pojedinačne akcije ili izdvajanja od strane privatnog sektora u iste svrhe (Što je filantropija, 2016.).

S ciljem promoviranja socijalne pravde i društvene solidarnosti 1961. godine potpisana je *Europska socijalna povelja* koja je ustanovljen socijalni model za Europu. Ukratko, Povelja garantira ostvarivanje socijalnih prava bez diskriminacije s obzirom na rasu, boju kože, spol, vjeroispovijest, političko mišljenje, nacionalnu pripadnost ili socijalno podrijetlo čime, iako je riječ o aktu Vijeća Europe, predstavlja izvorište i osnovu za radno i socijalno zakonodavstvo, a nastala je pozivajući se na tradicije socijaldemokracije, kršćanskoga socijalnog nauka i europskog humanizma. Iako, revidirana socijalna povelja u Hrvatskoj još nije ratificirana te se sve više organizacija civilnog društva zalaže da se to učini. Smatraju kako će se ratifikacijom bolje zaštititi radnička i socijalna prava čime će Hrvatska postati socijalno osjetljivija. Upravo ideja promjene važna je u kontekstu solidarnosti. Društvena promjena, jedan od glavnih ciljeva djelovanja civilnog društva, u temelju je djelovanja hrvatskog civilnog društva.

Organizacije civilnog društva (OCD) posljednjih su nekoliko godina, zahvaljujući vlastitom potencijalu katalizatora društvenih promjena, pozicionirane u društvu kao jedan od značajnih aktera u brojnim područjima društveno-ekonomskog razvoja. Kao i u mnogim drugim tranzicijskim zemljama, OCD-i su se bavili zalaganjem za društvene promjene, ali i pružanjem socijalnih usluga koje država nije osigurala na adekvatan način ili ih uopće nije osigurala. U hrvatskom kontekstu organizacije civilnog

¹³ Premošćujući društveni kapital povezuje ljude različitih karakteristika s obzirom na klasu, dob, obrazovanje, podrijetlo itd., dok povezujući jača veze samomeđu članovima sličnih društvenih karakteristika.

¹⁴ Za konceptualizaciju i kontekstualizaciju socijalnog kapitala u Hrvatskoj vidjeti Šalaj, 2007., Gvozdanović, 2014., Štulhofer, 2003.

SLIKA 8
Percepcija
odnosa u zajednici

Kako biste ocijenili
odnose u vašoj zajednici?

0,8%
jako dobrima

ljudi si uvijek međusobno
pomažu i suživot je ugodan

36,7%
dobrima

moгу se osloniti
na drugoga

44,6%
niti dobrima
niti lošima

15%
lošima

ne mogu se osloniti
na ljude oko sebe

2,9%
jako lošima

suživot je gotovo
nemoguć

društva tijekom rata odigrale su ključnu ulogu u promicanju vladavine prava, borbi protiv nacionalizma, širenju nezavisnih informacija o tome što se zbivalo, pomagale izbjeglicima i prognanima i štitile ljudska prava. Poslije rata mnogi su OCD-i radili na pomirenju, suočavanju s prošlošću, demokratizaciji društva. Nakon 2000. godine OCD-i se više usredotočuju na lokalni razvoj, borbu protiv korupcije, promatranje i praćenje implementacije novousvojenih zakona te politika i mjera, nastojeći pri tome zastupati interese socijalno isključenih skupina. Sve ove težnje komplementarne su ideji društvene solidarnosti te je upravo zato dio istraživanja o toj temi fokusiran na sve ranije spomenute elemente.

Razumijevanje termina *socijalna kohezija* među ispitanicima pokazalo se kao najmanje jasno. Naime, po prvi put u odgovorima o vlastitoj percepciji znanja nije prevladavala pozitivna samoprocjena razumijevanja, tj. tek trećina ispitanika vjeruje da vrlo dobro ili odlično razumije navedeni koncept, dok je samoprocjena drugih koncepata i fenomena (poput demokracije, ljudskih prava, održivog razvoja) bila nešto viša od samoprocjene razumijevanja socijalne kohezije. Oprezna samoprocjena ispitanika o konceptu socijalne kohezije čini se nije utemeljena u njihovom stvarnom znanju budući da je njih gotovo 80% ispravno definiralo filantropiju, a njih čak 51% prepoznalo što je socijalni kapital. Kako bismo dobili njihovu percepciju vlastite zajednice, postavljeno je pitanje da procijene međuljudske odnose. Slika 8 pokazuje kako su se ispitanici većinski odlučili za osrednju ocjenu, dok nešto više od 1/3 smatra da su odnosi u njihovim zajednicama dobri, tj. da se ljudi mogu međusobno osloniti jedni na druge.

Kontekstualizacije radi, ispitanici smatraju da su beskućnici i Romi dvije populacije u najvećem riziku od socijalne isključenosti, dok se od svih ponuđenih društvenih skupina to najmanje može reći za branitelje.

S obzirom na to da je društvena solidarnost povezana i s društvenom promjenom, odnosno participacijom, bilo nam je važno istražiti u kojoj mjeri ispitanici smatraju da su pojedini vidovi aktivizma opravdani. Rezultati pokazuju da ispitanici smatraju da su prosvjedi i štrajkovi tip aktivizma koji su gotovo potpuno opravdani u pojedinim situacijama. Naime više od 80% ispitanika pozitivnim ocjenjuje i štrajk i prosvjed. Situacija se donekle mijenja kod građanskog neposlušstva kojeg opravdava 42% ispitanika, njih 31% je neutralno prema istome, dok 17% ispitanika ne smatra da je građanski neposlušstvo opravdan. Korištenje nasilja u političke svrhe ne opravdava 84% ispitanika.

S druge strane, kvantitativnim istraživanjem željeli smo provjeriti percepciju uspješnosti organizacija civilnog društva u postizanju društvene promjene na lokalnoj razini te se pokazalo da faktor kompetencija (znanje kako i na koga utjecati) objašnjava najveći postotak varijance uspješnosti. Druga dva faktora (materijalni i financijski resursi i otvorenost lokalne vlasti) također su se pokazali kao adekvatno objašnjenje uspješnosti organizacija civilnog društva, no nešto manjeg eksplanacijskog dometa. Manje od petine ispitanika smatra da su OCD-i uspješni u vlastitoj zajednici.

Sudionici kvalitativnog dijela istraživanja smatraju kako postoje pomaci u solidarnosti, no da su oni vrlo spori.

Zaključeno je da organizacije civilnog društva imaju potencijala za razvoj društvene kohezije i solidarnosti, ali da se taj potencijal ne iskorištava u dovoljnoj mjeri. Naime, broj organizacija civilnog društva je velik, no pitanje je njegova utjecaja, tj. uglavnom je riječ o **udrugama koje nisu funkcionalne ili služe za ostvarivanje pragmatičnih ciljeva njihovih osnivača**. Drugim riječima, vrlo je malo aktivnih udruga koje uistinu doprinose društvenom razvoju i razvoju socijalnog kapitala.

Osim nedostatka političke podrške (ili nominalne potpore lokalne zajednice), udruge se suočavaju s **nepovjerenjem građana o civilnom društvu**. Jedan od razloga takvog razmišljanja je i promašena strategija odnosa s javnostima (nekih) organizacija civilnog društva koje se ne fokusiraju na konkretne probleme, već komuniciraju s javnosti jezikom koji nije primjeren. Potrebno je, kako je istaknuto u fokus grupi, **ponuditi građanima konkretne alate za rješavanje konkretnih problema, a tek u drugom koraku (kao što je ranije napomenuto u ovom izvještaju) integrirati to u smislenu cjelinu svog cjelokupnog djelovanja**.

S druge strane, sudionici fokus grupe napomenuli su kako je kod lokalnih udruga **zamjetno nepovjerenje između različitih dionika civilnog društva** (udruga, zaklada, inicijativa i sl.), odnosno kako se partnerstva sklapaju na deklarativnoj razini bez iskonske želje za razmjenom primjera dobre prakse, iskustava i institucionalnog učenja. U okviru kvalitativnog dijela istraživanja u nekoliko je situacija istaknuta uloga **medija** koji također ne razumiju čime se točno civilno društvo bavi te, vođeni imperativom senzacionalizma, **ne promoviraju primjere dobre prakse**. Kako

udruge uglavnom nemaju kapacitete ulagati svoje resurse u cjelovitu i koherentnu strategiju komuniciranja s medijima, **nužno je osvijestiti kako je taj aspekt nerazvijen**, a i on, u konačnici, utječe na regrutaciju novih ljudi u organizacije civilnog društva.

KULTURA MIRA I NENASILJA

Većina danas utjecajnih organizacija civilnog društva u Hrvatskoj vuče svoje korake iz mirovnih organizacija koje su djelovale 90-ih godina. Hrvatska, kao postkonfliktno društvo, još se uvijek suočava s posljedicama netrpeljivosti, nasilja, netolerancije i otežanog suživota. Iz tog je razloga jedna od osnovnih misija brojnih aktera u društvu pronaći model koji će omogućiti mirnu kohabitaciju različitih dionika te poticati razvoj svijesti o dobrobitima suživota s „drugim“ i s „dručkijim“. Ideja kulture mira i nenasilja propituje ustaljene modele interkulturalizma i multikulturalizma i pokušava naći optimalan model za specifični kontekst. Kako bi se taj model mogao pronaći te, posljedično, biti promoviran i prihvaćen u društvu, potrebno je raditi s građanima i predstavnicima drugih institucija i organizacija na aktivnom poticanju nenasilne komunikacije i transformaciji sukoba.

Nenasilje nije samo zaustavljanje ili odsustvo nasilja, već mu je glavni cilj transformacija društva u kojem svaki pojedinac ima mogućnost biti uključen i aktivno sudjelovati u društvenoj promjeni i razvoju. Kada govorimo o transformaciji društva u ono koje njeguje nenasilje, potrebno je djelovati na tri razine. Prva razina je preuzimanje osobne

odgovornosti za ono što je dobro ili loše u našem vlastitom odnosu i zajednici. Umjesto pasivnog prihvaćanja kulturnih normi i ograničenja, imamo izbor slobodno izabrati način ponašanja koji će doprinijeti osobnom i društvenom blagostanju. Druga razina je osnažiti druge pojedince u zajednici za sudjelovanje, razviti suradnju koja se zasniva na međusobnom uvažavanju i povjerenju te zajedno razvijati usluge koje će unaprijediti život onih najugroženijih. Društvo koje se zasniva na ravnopravnosti je društvo koje njeguje nenasilje. Za izgradnju ovakvog društva potrebna je uključenost različitih društvenih i političkih aktera u cilju rješavanja problema nastalih uslijed neravnopravnih političkih odnosa, potlačenosti i nepravde.

Kako bi se postiglo željeno, važno je osvijestiti i razumjeti postojanje različitih identiteta počevši od individualnih preko kolektivnih, od lokalnih pa sve do nadnacionalnih. Ovaj kontinuirani rad s pojedincima da prihvate različitost kao prednost i kapital, umjesto da se na nju gleda kao uteg i otegotnu okolnost, zahtijeva mobilizaciju različitih resursa i posvećenost brojnih društvenih aktera. Društveno-politički kontekst u kojem se nameću vrijednosti isključivosti i agresivna komunikacija prema svemu i svima koji nisu dio konvencionalne slike svakako je varijabla koja se ne smije zanemariti. Baš zato potrebno je graditi kapacitete građana da preuzmu aktivnu ulogu u procesu razumijevanja sociokulturalnog konteksta u kojem žive, uvide prednosti i nedostatke inozemnih iskustava postkonfliktnih zajednica te se počnu zauzimati za kvalitetniji proces pomirenja s prošlošću kao zalogom za uspješniju budućnost.

Budući da nas je zanimala percepcija organizacija civilnog društva u temama vezanima za izgradnju mira i nenasilja, postavljeno je pitanje o pretjeranosti takve retorike od strane udruga. Dvije trećine ispitanika odgovorilo je da se mir i nenasilje treba graditi stalno te da i dalje postoji potreba za temama vezanima za izgradnju mira i nenasilne komunikacije. Osim toga, 55% ispitanika odgovorilo je da su predrasude i stereotipi glavna prepreka mirnom suživotu različitih etničkih zajednica na istom prostoru. To je u skladu s podatkom da ispitanici vjeruju da su upravo oni sami najviše odgovorni za procese pomirenja i suočavanja s prošlošću u Hrvatskoj, tj. da se vidi uloga pojedinca kao ključna za rješavanje problema vezanih za tranzicijsku pravdu.

Govorimo li o poimanju vlastitog identiteta, nije iznenađujuće što većina ispitanika smatra da im je nacionalni identitet najizraženiji, no zanimljivo je da im je na drugom

mjestu lokalni identitet. Ispitanici se najmanje samoidentificiraju s nadnacionalnim identitetom, dok je pitanje regionalnog identiteta također osrednje zastupljeno.

Ovim istraživanjem željeli smo kontekstualizirati i socijalnu distancu te smo se poslužili Borgardusovom ljestvicom koja je pokazala kako među ispitanicima najbolje kotiraju Bosanci i Nijemci, dok su ispitanici najmanje trpeljivi prema Srbima i Romima. Ispitanici obuhvaćeni ovim istraživanjem za gotovo sve etničke skupine (riječ je o Srbima, Romima, Nijemcima, Amerikancima, Bosancima, Rusima, Slovincima i Albancima) izjavili su da bi ih imali za susjede te da bi im dali državljanstvo (prihvatili kao građane) ukoliko bi ovi tražili.

Osim svega navedenoga, valja istaknuti kako je potrebno raditi na temama diskriminacije i manjina. Potrebno je razvijati pristup u kojem će manjine učiti o ostvarivanju svojih prava i odgovornosti, ali i u kojem će većina učiti o manjinama. Drugim riječima, jedan od imperativa je **razviti neformalni program koji će se posvetiti efektivnom načinu razvijanja kompetencija za interkulturalizam i interkulturalnu komunikaciju**. Osvještavanje o različitosti i posebnosti odgovornost je svih dijelova društva, pa i civilnog i javnog sektora, no pristup tim temama treba biti inovativan te fokusiran ne na normativnu regulativu manjinskog pitanja, već na konkretne probleme i načine rješavanja tih problema.

Komplementarno s tim, **predrasude i stereotipi prema manjinama**, posebice Srbima i Romima kao što je uostalom vidljivo i iz kvantitativnog istraživanja, još uvijek su prisutni te se **nikako ne treba odmicati od tih tema u direktnom radu s građanima**.

ODRŽIVI RAZVOJ

Ideja održivog razvoja u posljednjih je 40 godina postala nezaobilazna tema na agendi različitih političkih aktera. Riječ je o okviru za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti (Pavić-Rogošić, 2010.). Koncept održivog razvoja sastoji se od tri komponente – okoliša, društva i ekonomije, odnosno tri sfere koje se međusobno isprepleću. Njihovo međudjelovanje utemeljeno je na vrijednostima prihvatljivosti za buduće generacije, pravičnosti i ostvarivosti.

Na međunarodnoj razini, rasprave o održivom razvoju počinj u dobivati zamah konferencijom u Rio de Janeiru 1992. godine na kojoj je usvojena poznata *Agenda 21*, plan rješavanja globalnih problema s kojim se čovječanstvo u tom trenutku suočavalo. Uputno je spomenuti i *Milenijsku deklaraciju* koju su u rujnu 2000. godine državnici 189 zemalja članica Ujedinjenih naroda usvojili kao politički dokument UN-a za 21. stoljeće. Ovom deklaracijom UN je potvrdio svoju usmjerenost na izgradnju mirnijeg, bogatijeg i pravednijeg svijeta. Poveljom su definirani ciljevi i aktivnosti u različitim područjima od interesa za sve članice te za međunarodnu zajednicu kao što su mir i sigurnost, razvoj i iskorjenjivanje siromaštva, ljudska prava i demokracija te zaštita i očuvanje okoliša. Brojni drugi sastanci pod okriljem UN-a ili G8 tematizirali su načine na koje je potrebno promovirati ideju održivog razvoja. Ipak, najveći je izazov do sada bio kako pomiriti težnju za što

bržim gospodarskim rastom razvijenih država (prvenstveno SAD-a) i ostala dva aspekta održivog razvoja – okolišnog i društvenog. Budući da je implementacija Milenijskih ciljeva varirala od države do države, UN je odlučio pokrenuti novu inicijativu *Program za održivi razvoj 2030*. Riječ je o globalnom sporazumu kojim se utvrđuje univerzalni i sveobuhvatni program djelovanja za sve zemlje, uključujući nacionalne politike. U okviru 17 novih ciljeva održivog razvoja i 169 podciljeva, koliko sadrži ovaj dokument, jednako su zastupljene tri dimenzije održivog razvoja (okolišna, društvena i gospodarska dimenzija) u područjima kao što su siromaštvo, nejednakost, sigurnost opskrbe hranom, zdravlje, održiva potrošnja i proizvodnja, rast, zaposlenost, infrastruktura, održivo upravljanje prirodnim resursima, klimatske promjene, kao i rodna jednakost, mirna i uključiva društva, pristup pravosuđu i odgovorne institucije (*Globalni ciljevi*, 2015.).

Koncept održivog razvoja se sastoji od tri komponente, odnosno tri stupa koji se međusobno isprepleću:

DRUŠTVO (socijalna komponenta)

sloboda, sigurnost
stabilnost
zdravlje
razvoj osobnosti
jednakopravnost
solidarnost
održanje kulturne različitosti

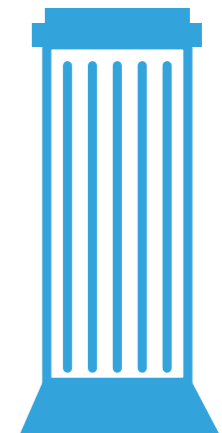
GOSPODARSTVO (ekonomska komponenta)

učinkovitija upotreba resursa
nove proizvodne tehnologije
kvaliteta dobara i usluga
strukture vlasti
pravodna podjela materijalnih dobara
mogućnost zaposlenja

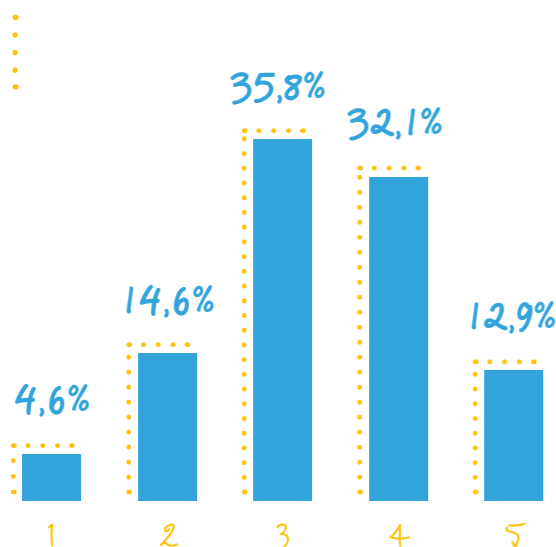
PRIRODNI OKOLIŠ (ekološka komponenta)

očuvanje prirodnih resursa
biodiverzitet
kružni tok tvari
emisije štetnih tvari
održivo iskorištavanje zemljišta
pravodobno i djelotvorno rješavanja problema
estetska vrijednost prirode

SLIKA 9
Samoprocjena
razumijevanja održivog razvoja

Na ljestvici od 1 do 5 procijenite vlastito razumijevanje održivog razvoja.

Govoreći o Europskoj uniji, ona se obvezala na provedbu Programa 2030. unutar EU-a uključivanjem smjernica ovoga programa u kreiranje unutarnjih i vanjskih politika Europske unije te podržavanjem provedbe ciljeva u drugim zemljama, posebno onima kojima je to najviše potrebno.

Odgovornost za održivi razvoj nemaju samo države i Europska unija, već i lokalna samouprava, organizacije civilnog društva, ali i privatni sektor. Iz tog je razloga potrebno raditi na informiranju i edukaciji predstavnika svakog od navedenih sektora s ciljem stvaranja društvenog konsenzusa o nužnosti provođenja uravnoteženog i održivog rasta.

Ispitanici svoje razumijevanje održivog razvoja procjenjuju prosječnom ocjenom dobar (Slika 9).

Ovaj podatak zanimljiv je s obzirom na to da se od istraživača i praktičara vrlo često može čuti kako je koncept održivog razvoja radi svoje kompleksnosti nepoznanica među građanima. Kako bismo vidjeli je li tome slučaj i u našem uzorku, postavili smo pitanje o najvažnijim komponentama održivog razvoja u kojem je čak 77% uzorka točno odgovorilo da se ovdje radi o tri sljedeća pojma *društvo, ekonomija i ekologija* (Slika 10).

Jedan od zanimljivih nalaza kvalitativnog dijela istraživanja je taj da građani, prema iskustvu ispitanika, **uglavnom poistovjećuju održivi razvoj s ekologijom**. Iako su svjesni da je to redukcionistički, komponente društva i ekonomije bivaju zanemarene. Organizacije civilnog društva također percipiraju održivi razvoj kao eklektični koncept, no većina je sugovornika u razgovoru na tu temu većinu vremena posvetila upravo ekološkoj komponenti. Ovaj nalaz sugerira da je svijest i u civilnom društvu i među građanima takva da se koncept održivog razvoja (svjesno ili nesvjesno) ponekad svodi na ekološku interpretaciju cijelog koncepta te da je **potrebno dekonstruirati isti s ciljem pružanja potpunijih informacija o samom održivom razvoju**.

SLIKA 10
Komponente
održivog razvoja

Koje su tri komponente održivog razvoja?

U posljednje vrijeme mnogo je govora o društvenom poduzetništvu, kao jednom od mogućih modela suvremene ekonomije koje je komplementarno ciljevima održivog razvoja. Iako su institucionalni i zakonodavni okviri društvenog poduzetništva u RH u povojima, rezultati pokazuju kako je pojavnost socijalnog poduzetništva u Hrvatskoj puno veća od očekivanog (Vidović, 2012.: 195).

Unatoč tome, kako generalno autori zaključuju, potrebno je raditi na informiranju građana o potencijalima i prednostima ovog koncepta.

Ispitanici ovoga istraživanja svoje poimanje socijalnog poduzetništva ocjenjuju uglavnom dobrim i vrlo dobrim, no zamjetna je potreba za dodatnim informiranjem o ovom konceptu budući da se 1/3 ispitanika ne osjeća kompetentnim o ovoj temi (Slika 11).

Niti jedna organizacija civilnog društva čiji su predstavnici sudjelovali u kvalitativnom dijelu istraživanja ne provodi programe, niti projekte društvenog poduzetništva. Iako postoji konsenzus da je to bitna tema, istaknut je **problem nedovoljne informiranosti o samim načinima razvoja i organiziranja socijalnog poduzetništva, zakonskoj regulativi, ali i praktičnim problemima pri započinjanju jednog takvog poduhvata**.

Svi predstavnici udruga složili su se da je za budućnost organizacija civilnog društva važno biti informiran o društvenom poduzetništvu te su mnogi od njih istaknuli kako bi se **voljeli osobno osnažiti u tom području**.

EUROPSKA UNIJA

Povijest ideje o Europskoj uniji (EU) seže još od pedesetih godina prošlog stoljeća, a započela je suradnjom šest zemalja prvenstveno se odnoseći na trgovinu i ekonomiju. Danas EU obuhvaća 28 država članica, preko 508 milijuna građana, a bavi se raznolikim pitanjima važnima za svakodnevno funkcioniranje njezinih stanovnika, od socijalne politike, obrazovanja, pa sve do poljoprivrede, unutarnje i vanjske sigurnosne politike itd.

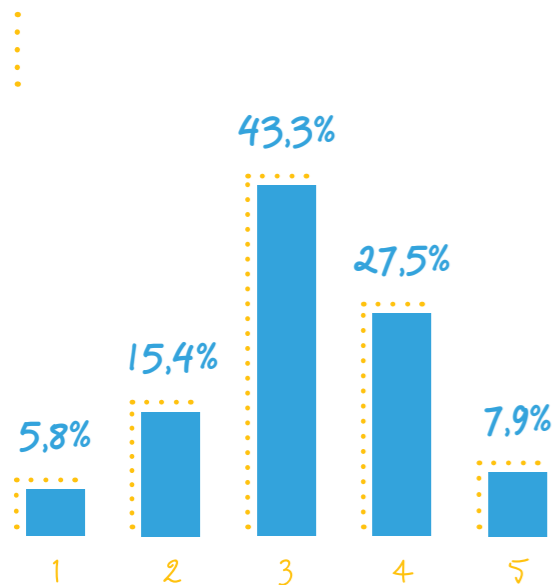
Europska unija danas je specifična političko-pravno-ekonomska tvorevina tzv. *sui generis* entitet koji je nezaobilazan akter u međunarodnoj politici. Karakterističnog je ustroja u kojem dominiraju Europski parlament, Europska komisija i Europsko vijeće. Europsku uniju pokreće jedinstveno ili „unutarnje” tržište u gospodarskom smislu, dok joj je društveno-politički imperativ ljudsko dostojanstvo, sloboda, demokracija, jednakost, vladavina prava i poštovanje ljudskih prava.

Proširenje Europske unije nije samo pitanje širenja partnerstva, već i svojevrsno zagovaranje demokratskih vrijednosti i transparentnosti. Proširenje članstva zasigurno doprinosi još boljem pozicioniranju Europske unije na svjetskoj političkoj i gospodarskoj sceni, ali istovremeno donosi i određene izazove te povlači za sobom čitav niz pitanja od funkcioniranja pravnog i institucionalnog okvira EU, gospodarske politike, regionalne politike pa nadalje.

Promoviranjem zajedništva, uz očuvanje raznolikosti, Europska unija nudi brojne mogućnosti za ostvarenje

SLIKA 11
Samoprocjena razumijevanja društvenog poduzetništva

Na ljestvici od 1 do 5 procijenite vlastito razumijevanje društvenog poduzetništva.

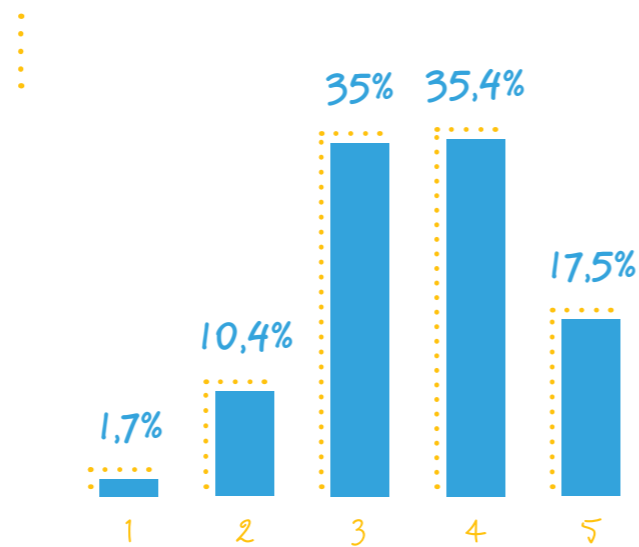
inicijativa i inovacija komplementarnih njenim ciljevima. Iz tog je razloga ključno poznavati koji su to stupovi na kojima se temelji (proširenje) EU.

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine, za hrvatske je građane, postalo ključno poznavati politički i pravni sustav iste, posebice procese donošenja i kreiranja odluka, kao i mehanizme razvoja vlastitih ili organizacijskih ideja. Stoga je potrebno identificirati razinu upoznatosti građana s temeljnim konceptima i suvremenim procesima kako bi se maksimalno iskoristile sve mogućnosti koje EU pruža. Osim toga, poznavanje i razumijevanje Europske unije nužno je kako bi građani lakše mogli ostvariti vlastita prava.

Istraživanje je pokazalo zanimljiv podatak da ispitanici generalno smatraju da vladaju tematikom EU. Nažalost,

SLIKA 12
Samopercepcija razumijevanja EU

Na ljestvici od 1 do 5 procijenite vlastito razumijevanje Europske unije – njezino funkcioniranje, ustrojstvo, zadaću.

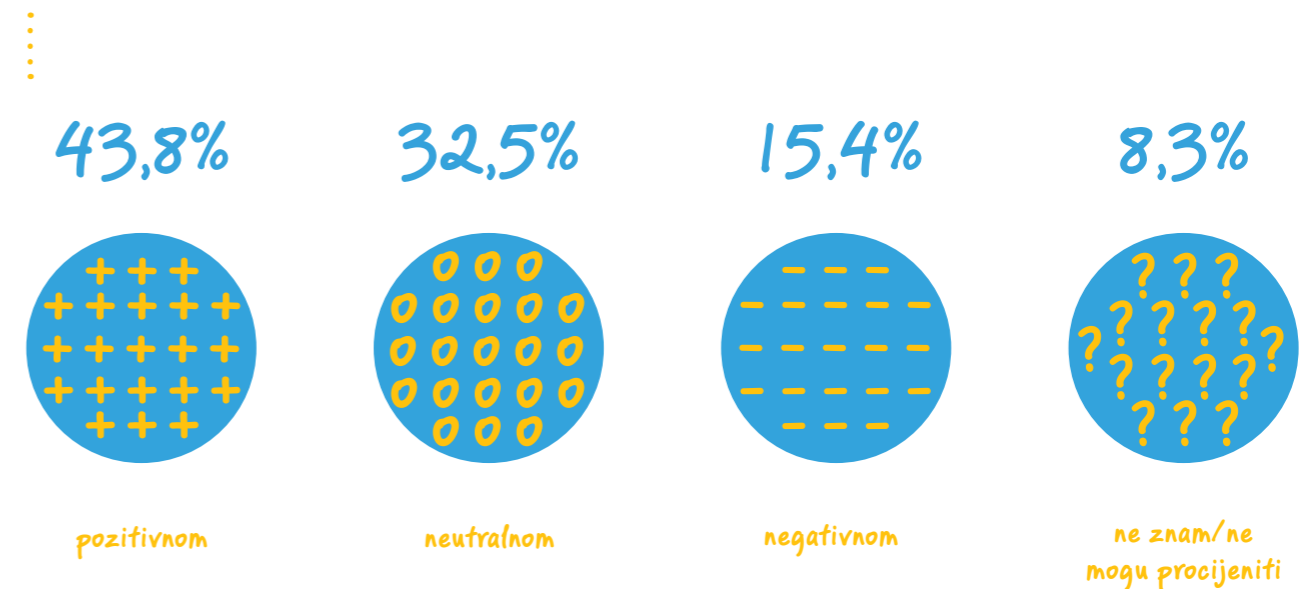

njihova osobna samoprocjena ne slijedi stvarno stanje. Naime, na pitanje o Europskoj građanskoj inicijativi, manje od 1/3 ispitanika zna o čemu se radi, a optimističan nije niti podatak da samo 26% ispitanika točno prepoznaje da Vijeće Europe nije dio Europske unije (dok Europska audiovizualna agencija je, premda 58% ispitanika to nisu znali). Isto tako, više od 55% ispitanika je pogrešno odgovorilo ili nije znalo tko je hrvatski povjerenik u Europskoj komisiji, iako je u pitanju bio naveden njegov resor. Ovi podatci nedvojbeno pokazuju kako ispitanici uzorak ne vladaju materijom Europske unije unatoč vlastitoj percepciji da su upoznati s istom.

Zaključno, postavljeno je pitanje o tome kako ispitanici vide Europsku uniju. Tek manje od 45% ispitanika nema povjerenje u EU čime se otvara velik broj pitanja, posebice onih vezanih za legitimnost (Slika 13).

SLIKA 13
Kako ispitanici vide Europsku uniju?

Smatrate li EU pozitivnom ili negativnom tvorevinom?

Činjenica da se EU kao tvorevina koja bi trebala promicati mobilnost, ljudska prava, socijalnu i gospodarsku stabilnost, transparentnost i vladavinu prava doživljava negativno u ovolikoj mjeri, svakako je indikativna. Uzroke ovakvom negativnom stavu ispitali smo kvalitativnim tehnikama. Primjerice, ispitane organizacije civilnog društva bave se temama informiranja građana o EU politikama koje su relevantne za njihovo područje rada (npr. zaštitom okoliša, zapošljavanjem itd.), no **ne pokrivaju Europsku uniju kao cjelinu društveno-političkog realiteta.**

U okviru civilnog društva **nedostaje platforma za raspravu o Europskoj uniji** te je vrlo teško čuti argumente protiv iste. Sve to potencijalno stvara i otpor građana prema EU koji je potenciran reputacijom da je EU ipak elitistička tvorevina koja se ne bavi prosječnim čovjekom.

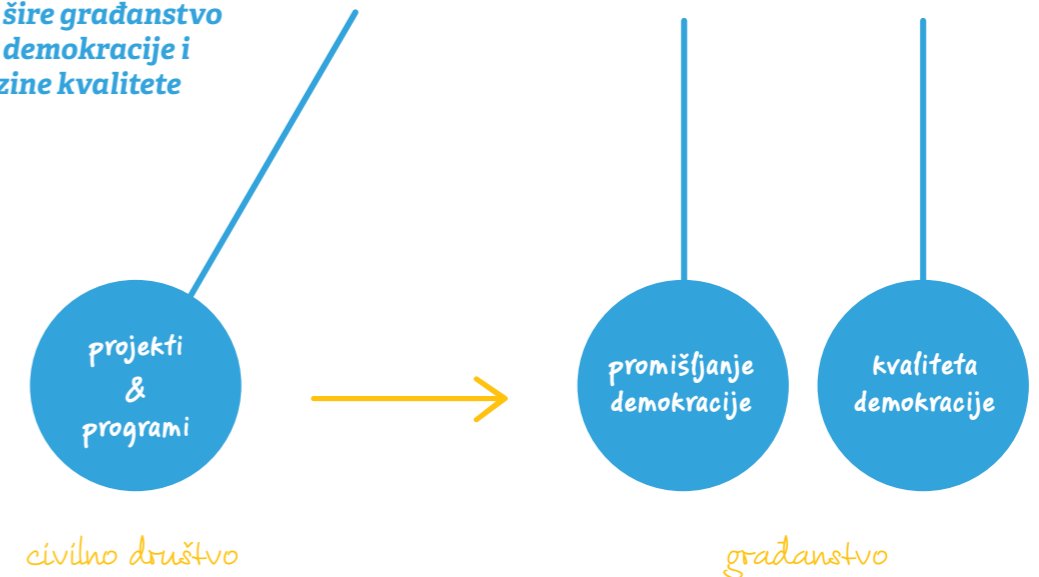
UMJESTO ZAKLJUČKA

Prelaskom iz nedemokratskog u demokratski sustav, proces demokratizacije države i društva nipošto nije zaključen. Ralf Dahrendorf rekao je da je potrebno šest mjeseci za formalni proces promjene ustavno-pravnih institucija u demokratske, da je potrebno šest godina za promjenu ekonomskog sustava u tržišnu ekonomiju, a za promjenu društva (mentaliteta), po ovom je filozofu, sociologu i politologu potrebno čak 60 godina. Imajući na umu da je proces demokratizacije u Hrvatskoj započeo prije tek nešto više od 25 godina, razvidno je kako smo, prihvatimo li Dahrendorfovu tezu, tek na polovici puta. Dahrendorf, premda često osporavan, u pravu je kad kaže da je moguće i potrebno gledati na demokraciju kao na proces, a ne na produkt. Iz tog razloga nužno je ekstrapolirati faktore koji na taj proces utječu te raditi na istima kako bi se sam proces odvijao kvalitetno, koherentno i strukturirano. Civilno društvo, koje u svom cilju ima postizanje društvene promjene, svakako je akter koji ima veliki utjecaj na spomenute faktore. Upravo ono, svojim projektima i programima, može potaknuti šire građanstvo na promišljanje demokracije i zahtijevanje njene kvalitete.

Istraživanje koje je provedeno s ciljem dobivanja presjeka stanja nekih komponenata građanskih kompetenci-

ja stanovnika Slavonije i Baranje, a sa svrhom kreiranja obrazovnog programa za demokraciju, ljudska prava i aktivno građanstvo, otkrilo je i apostrofiralo neke relevantne aspekte cjelokupnog društveno-političkog konteksta koje bi trebalo uzeti u obzir pri dizajniranju kurikulumu. Jedan od tih nalaza svakako je raskorak između percepcije predstavnika organizacija civilnog društva o razumijevanju građana demokracije i civilnog društva i samopercepcije građana o vlastitoj kompetenciji. Istraživanje je tako potvrdilo sumnje različitih dionika obrazovnog i civilnog sektora da je poznavanje principa i vrijednosti demokratskog političkog sustava relativno površno. Građani tvrde da poznaju zakonitosti demokratskog političkog poretka što je u jednu ruku točno, no ne razumiju njenu kompleksnost, niti su sposobni multidimenzionalno pristupiti analizi ključnih fenomena. Drugim riječima, prisutna je svojevrsna površnost u samom poimanju vrijednosti demokracije i razumijevanju uloge i strukture civilnog društva. Ovo sugerira nužnost strukturiranijeg i sveobuhvatnijeg pristupa podučavanja aspekata iz korpusa demokracije i civilnog društva, ali i otkriva kako je pristup civilnog društva, u kojem se pretežito fokusira na slobode koje građani u demokraciji imaju i trebaju zahtijevati, na uštrb odgovornosti – redukcionizam. Iz toga slijedi kako građanima nedostaje cjelo-

Civilno društvo, svojim programima i projektima, može potaknuti šire građanstvo na promišljanje demokracije i zahtijevanja njene kvalitete

vitiji i temeljitiji pogled na samo stanje stvari vezano za demokraciju i civilno društvo, no da je i esencijalno da se organizacije civilnog društva, koje imaju u svojoj misiji razviti razumijevanje tih koncepata, trebaju prilagoditi takvoj društvenoj realnosti.

Redukcionizam je prisutan i kod koncepata kao što je održivi razvoj. Istraživanje je pokazalo kako među građanima, ali i unutar civilnog društva, uglavnom prevladava razmišljanje u kojem je ekološka dimenzija najvažniji segment održivog razvoja, odnosno u kojem se koncept održivog razvoja izjednačuje sa zaštitom prirode. Iako rezultati pokazuju da gotovo 2/3 ispitanika prepoznaje tri temeljna koncepta društvenog razvoja, ponovo se javlja problem kad se od samih ispitanika očekuje da objasne koncepte ili raščlane pojedine komponente. Građani (uključujući predstavnike civilnog društva) imaju problem jer sam koncept poznaju relativno površno čime se onemogućuje razumijevanje njegove važnosti u cjelokupnoj društvenoj sferi čovjekova života, ali i pacificira potencijalno aktivističko djelovanje pa samim time i *policy* utjecaj.

S tim u vezi zanimljiv je princip odgovornosti. Naime, sudionici istraživanja smatraju kako je odgovornost za informi-

ranje o pojedinim temama interkulturalizma, dekonstrukciju predrasuda, prepoznavanje diskriminacije upravo na njima samima. Istraživanje je pokazalo da ispitanici znaju da su predrasude loše, da razumiju kako je izgradnja mira i dijaloga vrijednost koju treba permanentno njegovati i poticati, no kako, na bihevioralnoj razini, vrijednosti koje imaju baš i ne primjenjuju. Drugim riječima zamjetna je svojevrsna kognitivna disonanca koju organizacije civilnog društva koje žele facilitirati proces pomirenja i suočavanja s prošlošću trebaju adresirati i pomoći u njenom rješavanju. Jedna od zamjerki građana koja se s tim može povezati deficit je primjera dobre prakse, kako u medijima, tako u okviru civilnog društva. Građani jednostavno ne dobivaju pozitivne modele koje bi mogli slijediti i primjenjivati u vlastitim zajednicama budući da je djelovanje organizacija civilnog društva i medija usmjereno poglavito na kritiku društvene zbilje, a manjim dijelom na pozitivne strane pojedinih aktera unutar iste.

Zaključno, može se reći kako je istraživanje nedvojbeno pokazalo da je građanima potrebna platforma za raspravu iz koje će učiti o fenomenima koji su bili predmet istraživanja. Građanima je potreban prostor gdje će moći izraziti svoje mišljenje, sučeliti ga sa sugrađanima te dobiti

povratnu informaciju o cjelovitosti svoje percepcije i mišljenja o tim fenomenima od strane eksperata. Taj je zaključak posebno vidljiv iz nalaza istraživanja o Europskoj uniji gdje vlada gotovo konsenzus kako stvarne rasprave o EU u Hrvatskoj – nema. Ona se neupitno prihvaća kao jedina opcija, bez iskonskog kritičkog odmaka o njejoj prirodi. Nije neobično stoga što građani transponiraju nezadovoljstvo svojim standardom na Europsku uniju, bez jasnog razumijevanja njenog utjecaja i dosega djelovanja.

Civilno društvo koje bi trebalo stvoriti poticajno okruženje za svojevrsnu dijalektiku, sukladno nalazima ovog istraživanja, čini to manjkavo, odnosno ne stvara okruženje u kojem bi se iz rasprave i povratne informacije od strane stručnjaka formirali jasni stavovi i razvile vještine nužne za aktivno i iskonsko življenje demokracije.

Iz navedenih zaključaka i nalaza istraživanja nekoliko je preporuka kreatorima programa *Demo akademije*.

PREPORUKE ZA RAZVOJ KURIKULUMA JEDNOGODIŠNJEG NEFORMALNOG PROGRAMA OBRAZOVANJA ZA DEMOKRACIJU, LJUDSKA PRAVA I AKTIVNO GRAĐANSTVO NAMIJENJENOG PREDSTAVNICIMA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA, MANJINAMA I AKTIVNIM POJEDINCIMA

Provedeno istraživanje nedvojbeno je pokazalo kako je na području Slavonije i Baranje i dalje potrebno raditi na razvoju građanskih kompetencija među građanima. S jedne strane zamjetan je deficit pojedinih znanja građana o aktivnom sudjelovanju u demokratskim procesima, ali i nedovoljna kapacitiranost organizacija civilnog društva koje (bar nominalno) nude takve programe. Budući da je neformalno obrazovanje komplementarno formalnom u kojem trenutačno ne postoji dovoljan obuhvat ishoda učenja o građanskim kompetencijama, jedna je od preporuka, što je i polazna pretpostavka ovog istraživanja, **uspostaviti program neformalne edukacije koji će biti usmjeren na jačanje građanskih kompetencija zainteresiranim pojedincima**. Istraživanje je nadalje pokazalo da građani uglavnom vladaju temeljnim konceptima iz područja demokracije, ljudskih prava, izgradnje mira, održivog razvoja, društvene kohezije, Europske unije, no kako su ta znanja, ali i stavovi, još uvijek nedovoljno izgrađeni. Upravo iz tog razloga, kako je istaknuto u kvalitativnom istraživanju, teško je očekivati održivi razvoj zajednice jer cijeli proces društvenog angažmana nije dovoljno snažan niti brz. Za očekivati je da će **program koji bi se trebao ravnomjerno fokusirati i na znanja i na vještine, ali i posljedično na izgradnju pozitivnih stavova o demokratskim procesima, biti katalizator društvene promjene u zajednici**.

Što se samog kurikulumu tiče, ispitanici su vrlo jasno istaknuli kako je za adekvatan i bolji povrat kompetencija u

programu **nužno pristupiti koristeći model iskustvenog učenja**. Vidljivo je da ispitanici pokazuju bolje razumijevanje pojmova s kojima se sami susreću, dok je identičan nalaz potvrđen u kvalitativnom dijelu istraživanja gdje su se respondenti, pozivajući se na vlastito iskustvo, složili kako je kombinacija praktične primjene koncepta te njihova teorijska konceptualizacija potom, dobitni model za poticanje promišljanja i boljeg usvajanja materije. Pritom je važno imati na umu kako je sve koncepte o kojima je bilo riječi u ovom istraživanju potrebno **operacionalizirati i konkretizirati kako bi se dekonstruirali i povezali s iskustvom polaznika, a tek onda transponirati u apstraktnije i šire teorijske modele**.

S obzirom na nalaze istraživanja preporuka je da se **pri kreiranju kurikulumu *Demo akademije* pozornost obrati na poticanje *grassroot* aktivizma, poticanje participacije (bilo društvene, bilo političke) u kontekstu praktičnih vještina organizacije istih**. Ispitanici su u istraživanju u velikom postotku izjavili da odobravaju različite vidove neformalne participacije, dok su organizacije civilnog društva istaknule kako uglavnom ne koriste navedene metode (npr. u manjoj mjeri organiziraju peticije). Program *Demo akademije* tako bi trebao **polaznicima ponuditi vještine, ali i motivaciju za korištenje neformalnih vidova političkog aktivizma u svrhu razvoja zajednice**.

Kvalitativnim istraživanjem nedvojbeno je istaknuta potreba za boljim uvidom u proces kreiranja javnih politika.

Preporuke za razvoj neformalnog programa obrazovanja za demokraciju, ljudska prava i aktivno građanstvo:

Predstavnici udruga, ali i javnih institucija prepoznali su deficit u ovom području te smatraju da im je **potrebno objasniti sam proces kreiranja javnih politika s posebnim naglaskom na uključivanje građana u aspekte navedenog procesa**. Samim time, osnažile bi se organizacije za zagovaranje što je također prepoznato kao važno područje za kojim postoji edukacijska potreba. Organizacije civilnog društva, ali i građani, nominalno razumiju kako je moguće i potrebno utjecati na procese donošenja odluke, bilo na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini, no nemaju alata (niti znanja, niti vještina) kojim bi se uključili u taj pothvat.

Stoga je jedna od preporuka **uvrstiti temu o javnim politikama i sudjelovanju građana u kreiranju istih u kurikulum *Demo akademije* kao posebnu temu** s obzirom na jasnu potrebu koja je istaknuta u istraživanju.

Osim javnih politika, predstavnici civilnog društva izrazili su želju i potrebu za razvojem kompetencija u području komunikacijskog menadžmenta, načina i više prilika za umrežavanje, kao i vještina zagovaranja. Pritom se posebno istaknula tema komunikacije sa zainteresiranim javnostima, od medija preko građana do donositelja odluka. Budući da ove teme nisu bile inicijalno zamišljene kao dio kurikulumu *Demo akademije*, preporučuje se da se istima pristupi transkurikulumski. To je moguće učiniti prilagodivši metodiku svakog modula na način da se **moduli ne fokusiraju isključivo na supstancu aktivnog građanstva, već i na formu kako tu supstancu postići**. Premda je to kompleksniji pristup koji istiskuje ekstenzivniju pripremu predavača i potencijalno produžuje trajanje svakog modula, za očekivati je da će kombinacija koncentracije i na sadržaj i na način kanaliziranja sadržaja imati benevolentan utjecaj na sektor civilnog društva, ali i na građansko društvo.

VOLONTERSKI CENTAR OSIJEK

Volonterski centar Osijek osnovan je na Međunarodni dan volontera 5. prosinca 2005. godine.

Usmjereni smo ka viziji otvorenog demokratskog društva zasnovanog na aktivizmu, solidarnosti, povezanosti i povjerenju. Naša misija je biti inspiracija i podrška aktivnom sudjelovanju građana, razvoju volonterstva i civilnoga društva. Otvoreni smo svim građanima, a naše djelovanje utemeljeno je na načelima solidarnosti, humanosti, nenasilja, uvažavanja različitosti, suradnje, odgovornosti, transparentnosti, ekonomičnosti, samostalnosti i neovisnosti.

Nastojimo biti inovativni u svom djelovanju, promovirati pozitivno djelovanje pojedinaca u zajednici te stvarati prostor i mogućnosti iskustvenog učenja i razvoja.

Volonterski centar Osijek posvećen je razvoju civilnoga društva i volonterstva kroz:

- poticanje aktivnog djelovanja građana;
- jačanje društvenog kapitala, međusobnog povjerenja i solidarnosti među pripadnicima različitih društvenih grupa;
- stvaranje poticajnog okruženja;
- jačanje održive infrastrukture;
- razvoj odgovorno vođene i učinkovite organizacije s pozitivnim utjecajem u zajednici koja kontinuirano ulaže u razvoj organizacijskih resursa.

• • •
www.vcos.hr
www.demoakademija.vcos.hr

PRONI CENTAR ZA SOCIJALNO PODUČAVANJE

PRONI Centar za socijalno podučavanje osnovan je 1998. godine kao udruga građana usmjerena cjelovitom društvenom razvoju. Posebnu pozornost u svom radu posvećujemo osobnom, profesionalnom i društvenom razvoju mladih, uvažavajući sve oblike različitosti. U tom radu koristimo pristup koji počiva na metodama socijalnog podučavanja i rada s mladima, te načelima organizacije koja kontinuirano uči.

Naš cilj je društvo u kojem mladi aktivno i odgovorno sudjeluju u procesima donošenja odluka i preuzimaju odgovornost za razvoj demokracije i društva. Stoga je temelj našega rada razvoj osobnih potencijala mladih i poticanje njihovog sudjelovanja u društvu kao aktivnih, odgovornih i savjesnih građana.

U svom djelovanju koristimo različite strategije rada:

- zagovaranje afirmativne politike prema mladima te kreiranje i provedba programa djelovanja za mlade na svim razinama;
- razvoj i provedba kvalitetnih obrazovnih programa i modela društvenog rada s mladima zasnovanih na neformalnom i socijalnom obrazovanju;
- promicanje cjelovitog društvenog razvoja pružanjem potpore organizacijama civilnog društva te osnaživanje pojedinaca i grupa aktivnih u lokalnim zajednicama;
- razvoj partnerstava i njegovanje suradnje s različitim sudionicima (organizacije civilnog društva, organizacije mladih, lokalne, regionalne i nacionalne vlasti, javne institucije, poslovni subjekti);
- prijenos i razmjena pozitivnih praksi društvenog razvoja u Hrvatskoj i Europskoj uniji.

• • •
www.proni.hr

LITERATURA

ARATO, A. (1996.) "Civil Society, Transition and Consolidation of Democracy" *International Conference Democratic Transitions in Latin America and in Eastern Europe: Rupture and Continuity*, Paris, France

BAGIĆ, D. I ŠALAJ, B. (2011.) „Političko znanje mladih u Hrvatskoj“ u Bagić, D. (ur.) *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*, GONG i Fakultet političkih znanosti, Zagreb

BAKETA, N., ČULUM, B. (2015.) *Građanski odgoj i obrazovanje u kontekstu visokoškolskog obrazovanja. Politike, praksa i izazovi europskog i nacionalnog visokoškolskog prostora* (dostupno na zahtjev)

BRYDON-MILLER, M., GREENWOOD, D., & MAGUIRE, P. (2003.) *Why action research?. Action research*, 1(1), 9-28.

COOMBS, P. H., & AHMED, M. (1974.) *Attacking Rural Poverty: How Nonformal Education Can Help*. A Research Report for the World Bank Prepared by the International Council for Educational Development.

DONOVAN, T., TOLBERT, C. J., & SMITH, D. A. (2009.) Political engagement, mobilization, and direct democracy. *Public Opinion Quarterly*

EDWARDS, B., FOLEY, M., DIANI, M. (ur.) (2001.) *Beyond Tocqueville, Civil Society and the Social Capital Debate in Comparative Perspective*, Hanover and London: Tufts University

EKMAN, J., & AMNÅ, E. (2012.) Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22(3), 283-300

GALSTON, W. A. (2001.) Political knowledge, political engagement, and civic education. *Annual review of political science*, 4(1), 217-234

GAZIVODA, T. (2013.) Postdemokracija i civilno društvo, u: Milardović, A., Jožnac, N. *Demokracija i postdemokracija*, Zagreb: Pan liber

GLÄSER, J., & LAUDEL, G. (2013., March) Life with and without coding: two methods for early-stage data analysis in qualitative research aiming at causal explanations. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* (Vol. 14, No. 2).

GLOBALNI CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA DO 2030. (2015.) *Odras* <http://odraz.hr/media/280411/globalni%20ciljevi%20odrzivog%20razvoja%20do%202030%20izvjestaj.pdf>

GVOZDANOVIĆ, A., BAGIĆ, D. (2015.) *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj* <http://goo.hr/wp-content/uploads/2015/09/ISTRAŽIVANJE-POLITIČKE-PISMENOSTI-UČENIKA-ZAVRŠNIH-RAZREDA-SREDNJIH-ŠKOLA.pdf>

GVOZDANOVIĆ, A. (2014.) Socijalni kapital studenata, u: Ilišin, V. *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Institut za društvena istraživanja, Zagreb, pp. 173-197

HORVAT, M., KOVAČIĆ, M. (2016.) *Razvoj političkih i građanskih kompetencija – pregled uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatski obrazovni sustav* (dostupno na zahtjev)

ILIŠIN, V., BOUILLET, D., GVOZDANOVIĆ, A. I POTOČNIK, D. (2013.) *Mladi u vremenu krize*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja i Friedrich Ebert Stiftung

KOVAČIĆ, M., & VRBAT, I. (2014.) „Znam da ništa ne znam“: politička kompetencija i politička participacija među mladima u Zagrebu, *Suvremene teme*, 7(1), 56-76

KUSTEC LIPICER, S., “Tipologiziranje policy igrača u Europskoj uniji: dileme i perspektive.” *Politička misao* 43.4 (2007.): 25-46

PAVIČIĆ VUKIČEVIĆ, J. (2013.) Uloga implicitne teorije nastavnika u skrivenom kurikulumu suvremene škole. *Pedagogijska istraživanja*, 10(1), 119-131

PAVIĆ-ROGOŠIĆ, L. (2010.) *Održivi razvoj*, http://odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf

PAVLOVIĆ, V. (2009.) *Civilno društvo i demokratija*, Beograd, Službeni glasnik

POPKIN, S. L., & DIMOCK, M. A. (1999.) *Political knowledge and citizen competence. Citizen competence and democratic institutions*, 117-146

SCHMITTER, P. (1993.) Some Propositions about Civil Society and the Consolidation of Democracy, *Reihe Politikwissenschaft*

ŠALAJ, B. (2007.) *Socijalni kapital: Hrvatska u komparativnoj perspektivi*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

ŠALAJ, B. (2002.) Modeli političkoga obrazovanja u školskim sustavima europskih država, *Politička misao*, XXXIX, 3, str. 127-144

ŠTO JE FILANTROPIJA (2016.) <http://www.dobro.mozaik.ba/slider-vijesti/item/148-dobro-je-biti-dobar/148-dobro-je-biti-dobar>

ŠTULHOFER, A. (2003.) Društveni kapital i njegova važnost. *Socijalna rekonstrukcija zajednice*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 79-98

VIDOVIĆ, D. (2012.) *Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet

DEMO akademija

raznolik program za raznoliko društvo

VOLONTERSKI centar Osijek

PRONI Centar za
socijalno podučavanje

Projekt sufinancira:

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt financira:

Europska unija